

DR. MÁKKAI SÁNDOR

PÜSPÖKI JELENTÉSE

AZ

ERDÉLYI REFORMÁTUS EGYHÁZKERÜLET

1927. AUGUSZTUS 13.-IKI

KÖZGYÜLÉSÉN.

»MINERVA« IRODALMI ÉS NYOMDAI MŰINTÉZET RT. NYOMÁSA
CLUJ-KOLOZSVÁR

1927.

2000

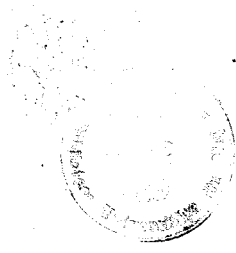
1999

1998

1997

1996

BCU Cluj / Central University Library Cluj

1995

Főtiszteletű és Méltóságos Egyházkerületi Közgyűlés!

Csaknem négy éve, hogy az egyházkerületi közgyűlés előtt az utolsó püspöki jelentés, 1923. november 23-án, elhangzott. Az 1924. és 25.-ik esztendőben rendes közgyűlés nem volt tartható, mert egyházkerületünk e legfőbb testületének összehívását mindig előre nem láthatott, váratlanul föltornyosuló veszélyek tették szükségessé, főleg iskoláink megmentése érdekében. Az így összehívott rendkívüli közgyűlésekre természetesen sohasem volt előkészíthető a püspöki jelentés. Az 1926. esztendőnek pedig mindjárt az elején elveszítettük magát a számadót, aki ilyen jelentést tehetett volna: mélységes fájdalomunkra elszólitotta Isten a munkából vezérünket, boldog emlékezetű Nagy Károly püspököt. Hatalmas szellemének, izzó munkájának terhe és gyönyörűséges igája az egyházkerület parancsa folytán reám, az annyival gyöngébb és kisebb utódra nehezedett. Tizenhat hónapja próbálom azt erőim mértéke szerint, Isten kegyelmére és testvéreim segítő szeretetére támaszkodva hordozni s most az a kötelességem, hogy e díszes és méltóságos testület, az én közvetlen főhatóságom színe előtt beszámoljak arról, amit ez idő alatt láttam és dolgoztam. Jelentésemben vissza kell tekintenem az utolsó püspöki jelentés óta történetekre is egyházunk életében. Megkísérem, bár tudom, hogy arról az időről, mely alatt nagy elődöm vezette az egyház kormányát, helyette beszámolnom felette nehéz. Bármennyire is részem volt abban a kitüntetésben, hogy drága bizalmát bírhatam, intencióiba beletekinhettem, vele együtt dolgozhattam, mégis nagyon jól érzem, hogy mennyivel teljesebb és tanulságosabb volna a kép, ha azt az ő prófétai lelke rajzolhatná az atyák szeme elé. Ily körülmények között előre is kérem szives elnézésüket és bocsánatukat jelentésem esetleges fogyatkozásaiért.

Mielőtt rátérnék voltaképeni jelentésemre, mindenekelőtt alkalmat veszek arra, hogy lelkem melegével és szívem egész bizodalomával köszöntsem az egyházkerületi közgyűlés 1927—32. évi új ciklusának tagjait, ezt a tagjainak egy részében is megújult testületet, melyre híveink seregének bizalma ruházta rá egyházunk vezetésének gondjait.

Az új közgyűlést Isten új feladatok elé állította. Megszentelt régi tradíciók, áldott ősi intézmények keretében meg kell újulni egyházunknak lélekben és munkában. Székfoglalómban programom lényegét így fogalmaztam meg: az egyház: egyház! Most pedig hozzáteszem: a református egyház: református egyház! Lelkém mélyéig átvagyok hatva attól a meggyőződéstől, hogy a mi legfőbb feladatunk ma és a most követ-

kező időben az, hogy minden lelki és szellemi problémánk megoldásában egyházunk református öntudatának kell irányt szabnia és uralkodnia. És azt hiszem, semmikép sem tévedek, amikor azt gondolom, hogy ennek az öntudatnak kidomborítására nem hosszú évtizedek, hanem a legközelebbi napok és évek állanak rendelkezésünkre csupán, mert ha most bele nem fekszünk ebbe a dologba, később már hiába akarnánk belefeküdni. Talán szükségképeni volt, hogy az elmúlt kilenc év alatt bizonyos tágabb érdekekért, magyar kisebbségünk sorsáért mi voltunk az az egyház, amelyik sajátosságából alkudott és önálló céljaira nézve koncessziókat tett. Ennek azonban lejárt az ideje. Le kell számolnunk egy babonával, azzal t. i., hogy református egyházunk csak úgy szolgálhatja a magyar kisebbség általános érdekét, ha vallási sajátosságából liberális engedményeket tesz. Ebből a babonából mindenki másnak haszna lehetett, de nekünk rettenetes kárunk volt, van és lesz. A tiszta igazság az, hogy a mi vallási sajátosságunktól senkinek sincs oka félni nemzeti kincseinket, sőt ellenkezőleg; ha a reformátusság egyöntetűen tesz valamit, az eo ipso e nemzeti kipcseknek is jó, mert minden kétségen felül áll, hogy a mi reformátusságunk és a mi magyarságunk száz százalékgig ugyanaz. Ha másoknak szükségük van a koncessziókra, ám lássák, de a tapasztalás épen azt mutatja, hogy akiknél szó lehet róla, azok nem alkuszna meg hitükkel, csak mi, akiknél szó se lehet róla, csináltunk felesleges, másoknak illetéktelen hasznot hajtó, magunkra nézve pedig végzetes alkukat. Tehát végtére itt az ideje, hogy igazi református egyházzá legyünk, mert ezzel nem kevésbé, hanem még sokkal inkább szolgálhatjuk nemzeti érdekeinket is. Ha pedig ez a felfogás másoknak nem tetszik, az biztos jele annak, hogy ez az igazság. Közgyűlésünk új ciklusának tehát, mint egyházunk kormányzó és vezető testületének, legfőbb feladata, hogy teljes egyöntetűséggel képviselje és munkálja a reformátusság református öntudatrajutását, természetesen tisztelvén minden más egyház hitét, nem támadván senkiét, de alkudozás nélkül megvédve a magáét. A Kegyelem Istene áldja és szentelje meg a közgyűlés tagjait, hogy történelmi feladatunknak megfelelhessenek!

Ezek után püspöki jelentésemet van szerencsém a következőkben megtenni, kérve annak szives tudomásulvételét:

Egyházkerületünk statisztikai képe.

Azok az adatok, amelyek egyházkerületünk statisztikai képét szolgáltatják, az 1923—26. évekről, beszédes tanubizonyosságul szolgálnak erőink és fogyatkozásaink felől. Az összlélekszám 1923-tól 1926. végéig 485.474-ről 492.075-re, tehát mondhatjuk, kerekén egy félmillióra emelkedett. A királyhágómelléki református testvéreinkkel együtt hétszázötvenezerre tehető a romániai magyar reformátusság száma. Nyugodtan mondhatjuk tehát, hogy egyházunk a romániai magyarság legnagyobb erőtenyezője. De az

erőt nem csak a szám adja, sőt a szám magában véve még nem erő. Az erőt a lélek és a szervezett akarat adja meg. Ha egészen őszinték akarunk lenni önmagunkkal szemben, be kell vallanunk, hogy nem képviselünk akkora erőt, amekkorát lélekszámunknál fogva képviselniünk kellene, ha lelki egységben és szervezett cselekvésben valósítanók meg magyar református egyházunk életfeladatát. Minden félreértés kikerülése végett ismét hangsúlyozom, hogy történelmileg kialakult jellemünknel fogva egyedül helyes és lehetséges magatartásunknak a más fajú és felekezetű testvéreinkkel való egyetértést és békés munkát tartom, úgy az állam közrendje, mint az egyetemes emberi értékek megvédése szempontjából. De azt is hangsúlyoznom kell, hogy ilyen egyetértő békeség csak a kölcsönös megbecsülés alapján, ez pedig csakis egyformán öntudatos felek között lehetséges. Ha mi egészen öntudatos egyház lennénk, emellett a lélekszám mellett nagyobb magyar erőt és nagyobb hitbeli és erkölcsi erőt képviselnénk, mint amennyit tényleg képviselünk. A hiba tehát lelki egységünk és szervezetségünk hiányosságában van. Még mindig nem vagyunk kellően tisztában azzal, hogy kik vagyunk és mi a sajátos feladatunk. Milyen magyar sorsot kell élnünk és reálisan kivívnunk magunknak s milyen lelki és erkölcsi értékek azok, melyeket épen nekünk kell itt élnünk. Ez az oka annak, hogy közülünk egyesek is, csoportok is folytonosan megnyerhetők öntudatosabb törekvéseknek, melyek egyházunkon kívül állnak s így megbontják saját benső egységünket és bizalmunkat, holott ha meglenne a saját belső erőközpontunk, mindig a magunk missziója szerint szolgálnánk minden sajátos és egyetemes érdeket, nem periférikus csatlóványait és függvényeit képezvén másoknak, hanem a romániai magyarság természetes erőközpontját és célszabó tényezőjét. A lélekszámunk és a tényleges erőnk közti különbségnek tehát az a tanulsága, hogy föl kell ébrednünk a letargiából és a magunk dolgának öntudatos munkálásába kell fogunk, nemcsak a magunk, de mindenki másnak a javára is.

Népesedési statisztikánk egyébként eléggé normális és megnyugtató képet mutat. A születések száma az 1923—26. ik években 61.652. A születések évi átlagszáma 15.000. Az összes halálozás 36.252, évi átlagban 9000. A születések száma tehát évenként átlag 6000-rel haladja túl a halálozások számát. A törvénytelen szülöttek összes száma e négy év alatt 6277, évi átlaga 1500. A háború utáni speciális viszonyok közt relative ez a szám nem túl magas. Intőjel azonban számunkra az, hogy évente kb. 100 újszülött, összesen 510 nem kereszteltetett meg: mutatja, hogy a szekták már nemcsak pillanatnyi sikerekkel támadnak, hanem születésüktől fogva elhódított nemzedékük növekedik. Különben is megbizhatatlanul csekélynek kell tartanunk statisztikánk azon számát, mely a szektáskodókat összesen kétezerhatszázra becsüli egyházunk tagjai sorából. Ez a veszedelem jóval nagyobb s egyetlen orvosság csak a saját gyülekezeteink hűséges pásztorlása, öntudatosagra nevelése és lelki kielégítése lehet.

A házasságkötések összes száma a négy év alatt 15766, évi átlagszáma 3500. Az egyházi áldást 623 esetben nem vették igény-

be a házasulók, sőt a temetéseknél is volt 40 eset, mikor az egyházi szertartást mellőzték. Az előbbieknél többféle, sokszor gazdasági oka van, de az utóbbiak szomorúbb tünete annak, hogy az istentelen élet még a halállal szemben is dacos marad. Hála Istennek, hogy az esetek szórványosak, de lelkészeinknek erőteljes munkát kell kifejtteniük a lelkek átfórmálásában ezen a téren is. A vegyes házasságok száma elég nagy. A négy év alatt összesen 3351. Ebből református férfi által kötött 1344, református nő által 2007. Vezet a katolikus féllal kötött házasság: 780 és 1074, de nagy számú a gör. kath. (211 és 317) s gör. kel. (84 és 188) is, míg a lutheránus 79 és 145, az unitárius 178 és 264, az izraelita pedig 12 és 19 számmal szerepel. Tisztán egyházi szempontból nem ideális a vegyes házasság, s a tapasztalat épen mireánk nézve kedvezőtlen alakulást mutat, de mégsem oly veszedelmes, mint a reverzális, melynek száma a négy év alatt kárunkra 442, míg javunkra csak 316 volt, tehát 126-al múlta felül veszteségünk a nyereséget. Az áttéréseknél is veszítettünk, a hozzáink áttért 1017 lélekkel szemben 1042 kitérő áll, tehát 25-tel több. Ezeknél a jelenségeknél meg kell állanunk. Ószinte álláspontom, hogy egyházunknak nem kenyere sem a térítés, sem a reverzális-hajhászat. De meg kell állapítanom, hogy a minket e téren mind sűrűbben és mind türelmetlenebbül érő támadással szemben a magunk megvédelmézése kötelesség. Van egy pont, amelyen túl a türelem: gyávaság és a tétlenség: hűtelenség és árulás. Igazság szerint a vallásnak olyan mélységesen gyökerező lelkületnek kell lennie, amellyel az élet etéphetetlenül forrott össze. Másban is csak az ilyen vallás tiszteletreméltó. Ez kétségtelenül már a vegyes házasságot is súlyos lelkületi nehézség elé állítja, de, különösen Erdély nemes hagyományai szerint el tudom képzelni s megengedhetőnek tartom a lelkület egy olyan nemességét és kölcsönös fennkölttségét, mely biztosíthatja a két fél békességét.

Azonban aki reverzális ad, az bebizonyította, hogy vallását semmire se becsüli, az ilyenekre pedig nincs szükség egy öntudatos egyházban, mert annak a megrontását mozdítják elő. Mivel pedig nagyon sok esetben saját vallásuk lelki kincseinek és áldásainak nem ismerése az oka közönyüknek, azért, már kötelességszerű önvédelemből is, azt hiszem, kénytelenek vagyunk erősebb és kizárólagosabb eszközökkel kidomborítani felekezeti jellegünket és élesebben öntudatosítani a sajátosságokat, melyek minket másoktól elválasztanak. Most is hangoztatom, hogy a közös értékekben keressük az egységet, de viszont itt az utolsó órája, hogy propagandával szemben propagandával feleljünk, amely azonban hozzáink méltó legyen: a saját hiveink történeti, felekezeti öntudatának erősítése, egyházunk iránti szeretetének fölgyújtása, szigorú egyházi fegyelemmel ráébresztése arra a meghálálhatatlan kegyelemre, hogy reformátusok lehetnek és ránevelése arra, hogy megvetéssel forduljanak el és szálljanak szembe a lélekhalászok praktikáival. Külső orvosságot hiába keresünk, belső erőben kell képeseknek lennünk arra, hogy hiveinket képesé tegyük az evangéliumi szabadság megbecsülésére és a lelkiismereti béklyók visszautasítására, még ha azok mennyei rózsá-

füzérek képében csalogatják is őket oda, ahonnan őseink szenvedő martiromsága és diadalmas hite kiszabadította őket örökre. Komolyan kérem minden felelős testvéremet: ne támadja meg senki hitét, ne csábítgasson senkit közénk, de védje meg a miénket és a mieinket minden kényszer vagy csábítás ellen. Mutassuk föl kincseinket azoknak, akik azokat elfeledték és azoknak újra való átélésével gazdagodjunk meg mi magunk is, hogy bizonysgtételünknek ereje legyen, hogy kalvinistának lenni megint a legnagyobb megtiszteltetés és dicsőség legyen s hogy aki maga zárja ki magát közülünk, ne csábító, hanem elrettentő példává váljék a többiek számára. Akkor aztán majd béke lesz a bevehetetlen várban belül is, kívül is, mert az a vár, amelyik nem szabad prédája másoknak, tisztelt szövetségese lehet és lesz is az őt megbecsülőknek közös célok munkáiban.

Statisztikáink 1455-re teszik a négy év alatt kívándorolt egyháztagok számát. Bár ebben az időben a tömeges eltávozások szomorú adatai már elapadt, attól félek, hogy ez a szám kisebb, mint a valóságos veszteség. Népünk őrállóinak szent kötelessége meggyőzni a lelkeket, hogy az erdélyi magyart az Uristen Erdély számára teremtette, hogy itt kell megküzdenie létéért s gyermekei jövőjéért s hogy az élet máshol se könnyű, az erdélyinek éppen nem, mert a mi szívünket úgy formálta az Isten, hogy az örökké visszahúzzon a mi szülőföldünk szép hegyei és völgyei közé, sehol meg ne nyughassék máshol s még a szerencsében is szerencsétlen legyen Erdélytől távol.

A konfirmáltak száma 34496, átlag évi 8500 volt, ami a többi népmozgalmi adathoz viszonyítva normális, az urvacsorával élők számát évente átlag 260000-re tehetjük, természetesen ez nem jelent ugyanannyi személyt, hanem csak az ünnepről-ünnepre Urasztalához járuló hivek évi össz-számát.

Ha mármost ezeket az adatokat összevetjük azzal az anyagi teherviseléssel, melyet hiveink hordoznak, föltétlen tisztelettel kell megállanunk e nagy terhek és súlyos gondok közt élő nép előtt, amelyik négy év alatt, egyre fokozódó mértékben, 44,981,910. lei rendes és 27,506,400. lei rendkívüli adóval, 23,967,939 lei önkéntes adománnyal, átlag tehát évi 25,000,000 leivel járult hozzá egyháza fenntartásához, három milliónál több alapítványt tett és építkezésekre 51,000,000 leit fordított. Hogy ezek dacára főleg az iskolai szükségletek messze fölülhaladták a bevételeket, az nem vonhat le semmit az áldozat hálára méltó nagyságából.

Azzal se kisebbítjük meg ezt az áldozatosságát, ha azt kell mondanunk, hogy az aránylag még mindig kevesek által hordott nagy áldozatoknak a nagy tömegek között jobban megoszló öntudatos és egyéneként kisebb áldozataival ezek a számok még sokkal nagyobbak lehetnek, minthogy kell is lenniök, ha élni akarunk. De illesse köszönet addig is népünket s annak áldozatos lelkeit az élniakarás e szép jeléért s legyen érette hála a Kegyelmes Istennek, kitől jön minden áldás s ki többről-többré fogja segíteni a benne bízókat.

Köszönettel kell megemlítenünk, hogy lelkészeink, központi adminisztráciánk és teológiai fakultásunk számára a kultuszmi-

niszterium tárcája keretében az egyre fokozódó államsegély e négy éven át is folyósított, hogy a folyósítás körül egyszerűen felmerült adminisztrációs zavarok mindig előzékenyen megoldottak s eltávolodott, reméljük, végleg, az a veszedelem is, amely egyizben az eklézsiák lélekszámának az államsegély megállapítása szempontjából való revíziója, ill. új beszámítása formájában fenyegetett. A kultuszminiszterium vezetőségét illesse hálas köszönetünk mindezekért.

Egyházkerületünk vagyoni helyzetének általános képe azt mutatja, hogy a lelkészek és tanítók fizetésére, a dologi kiadásokra és szükséges építkezésekre a négy év alatt kiadott 169,011,445.73 leivel szemben a bevételek az államsegélyen kívül csak 127,854,321.23 leit tettek ki, az így fennforgó különbözetet fokozódó mértékben az államsegély pótolta a lelkészek fizetésében, s az 1926. év végére a mérleg két karja körülbelül egyensúlyba is jutott, azonban ha tekintetbe vesszük azt, hogy tanítóink és tanáraink fizetése az állami törvény szerint új rendezésre szorul, akkor egy olyan hatalmas összegű fedezetlen új teher súlyosodik reánk, melyet csak egyházkerületünk egyetemes elhatározása és teljes egyöntetű akarata tudhat elhordozni.

Az erre vonatkozó igazgatótanácsi előterjesztés külön, e jelentésemtől függetlenül fog az egyházkerületi közgyűlés elé kerülni.

Meg kell említenem még azt, hogy holland, skót, schweizi, amerikai hittestvéreink kegyes adományaiból igyekeztünk segíteni olyan nagyon szegény, vagy betegség s más nyomoruság következtében súlyos helyzetbe jutott lelkészekre és tanítókon, valamint néhány egyházközségen, akik saját erejükön képtelenek lettek volna a bajból kigázolni. Az ilyen segélyek összege 1926. szeptemberétől ez év június hó közepéig 193,000 leit tett ki. Egyrészt a rendelkezésre álló összeg nagyon csekély volt a fennforgó szükségletek kielégítésére, de másrészt, sajnos teljesen ki is fogyott s nincs remény reá, hogy további hasonló, jelentősebb adományokhoz juthassunk. Énnélfogva, minthogy egy öntudatos egyház külső adományokból nem is élhet, rá kell lépünk az önszegélyezés természetes és szükségszerű útjára. Az erre vonatkozó megjegyzéseimet jelentésem további folyamán fogom megtenni.

Személyi változások.

Anyaszentegyházunk négyszázszentendős épületén egymást föl váltó munkások generációja dolgozik. Ifjan áll be a legtöbb, az élet üde hajnalán, telve az áldott, hosszú munkanap gazdag reménységeivel és ígéreteivel s a legtöbbször csak a halál veszi ki kezéből a munka szerszámát. A halál, amely hitünk szerint Isten követe, ki által szól az Úr; Jól vagyon jó és hív szolgám, hű voltál a kevésen, sokra bízlak ezután, menj be a te Uradnak örömébe! Istennék ez a követe az 1923. évtől mostanáig sok derék, áldott munkást szólított el közülünk. A lelkesi karból ösz-

szesen 38-at, és pedig 1923-ban 9, 1924-ben 4, 1925-ben 9 és 1926-ban 16 lelkipásztort. Köztük első helyen a vezér: Nagy Károly püspök. Az ő korai halálát egész Erdéllyel együtt sirattuk el, áldott emlékezetét szívünkbe zártuk, nagy tanításait hűségesen követni törekszünk. A többiek: Gábos Sándor kisenyedi, Valler József zalatnai, Baczó Mózes szászvárosi, Kovács György nagykendi, Ady Sámuel nyárádszentbenedeki, Decsy István detreghemi, Bartalus János marosszentbenedeki, Polgári Károly sajszentandrászi, Kolumbán Ferenc hidvégi, id. Vass Lajos nyugalmazott, Régeni Ferenc bikali, Paulay Viktor körösfői, Molnár Gyula désházai, Csiky István marosvécsi, Fazakas Lajos nagy-petrii, Bálint Ferencz eresztevényi, Szabó Sándor marosugrai, Pap István nyugalmazott, Damó Antal sepsiszentkirályi, Benkő Albert széki, B. Józsa Gyula nyugalmazott, Mátéka József bürgenzi, Albert Imre egeresi, Szakács István magyarlónai, Farkas Sándor fejrődi, Sámuel Aladár balavásári, Maksay Elemér radnóti, Jáni Lajos gógánváraljai, id. Nagy Domokos kutyfalvi, Ajtai Géza gegesi, Lőrinczy Miklós nyug., Józsa Sándor nyug., Kovács Albert szilágynagyfalusi, Magyarai István ákosi, Kerestély János égei, Péter Gábor patakfalvi és Bod Károly süköi lelkészek. A derék pásztorok emlékezete legyen áldott. Közülük nem egy, mint Csiky István a maga mélyen evangéliumi lelkével, Sámuel Aladár az egyháztörténelem iránti rajongó szeretetével és munkálásával, Nagy Domokos komoly és nemes papi típusával egyetemes egyházi viszonylatainkban is maradandó értéket és hatásokat jelentenek. A tanári korból 1924-ben Váró Ferencz ny. enyedi, 1925-ben Bartha Zsigmond enyedi, Dr. Dékányi Kálmán mvásárhelyi, Dr. László Ferencz szgyörgyi, 1927-ben Varga Sándor kolozsvári tanárok hunytak el. Valamennyien igazi, kipróbált nagy értékeink voltak, irodalomnak, tudománynak, testnevelésnek bűzgő apostolai, kollégiumaink régi nagy tradícióinak méltó folytatói. Az Ur adja meg nekik cselekedeteik jutalmát! A gondnoki korból 1924-ben Zathureczky Gyula erdővidéki főgondnok, Dr. Morvay István orbai gondnok, 1925-ben Zeyk Károly kolozsvári eh. főgondnok, Pogány Károly hunyadi eh. gondnok, 1926-ban Mara László hunyadi eh. főgondnok, Dr. Bod László kalotaszegi eh. g., Péchy Imre szilágyszolnoki eh. g., Dr. Vályi Gábor volt teológiai főgondnok, s rajtuk kívül 1923 végén Csiszár Gyula igazgatótanácsos, elnökhelyettes, 1925-ben id. Kendeffy Lajos, mezőméhesi egyházunk patrónusa távaztak el az élők sorából, a nemes jellemnek, a hálálig való hűségnek, az áldozatos szeretetnek, az egyház iránti öröklött bűzgőságnak felemelő példáit hagyván örökbe az utódoknak, kik megindult szívvel áldjuk emléküket. Itt kell megemlítenem, hogy 1926-ban fejezte be földi szenvedéseit Zeyk Danielné, főgondnok-elnökünk nemesszívű hitvese is, aki az igazi kalvinista nagyasszonyok méltó utódként örökre beírta nevét azoknak hálás szívébe, akiket jótevő lelke annyi irgalmas szeretettel istápolott. Bár adna a kegyelmes Isten hozzá hasonló nőket Anyaszentegyházunknak!

L e m o n d á s folytán váltak még tisztségüktől a gondnoki

karból Gr. Bethlen Ádám kükküllői gondnok, az esperesi karból Tóthfalusi József marosi, Csürös József kalotaszegi, Vásárhelyi János kolozsvári, Sófalvi Károly széki esperesek és Csiky József nagyszobeni ehm. főjegyző. Némelyiket a fáradság, másikat az egyházi életben való másirányú elfoglaltság, egy-két esetben pedig az élet gondjai kényszerítettek a lemondásra. Egyházmegyék által méltatott érdemeik elismerését örömmel jegyezzük föl. Ki kell emelnem közülük Sófalyv Károly nevét, aki 23 évig volt egyházmegyéjének erőskezű, bölcs, mintaszerűen adminisztráló kormányzója. Méltó, hogy a fáradt vezér előtt meghajtsuk a tisztelet és elismerő nagyrabecsülés zászlaját. Egyébként ő, amíg él, nem fog pihenni, s kívánjuk, hogy sokáig éljen. Jelen egyházkerületi közgyűlésünkre adta be lemondását K. Nagy Elek egyházker. közügyigazgató, tb. esperes. 43 évi lelkészsége alatt negyven éven keresztül viselt közegyházi tisztségeket s ebből 16 évet, mint esperes, 10-et, mint generális direktor, hordozott. Kitűnő adminisztrációja nemcsak kerületünkben közismert, de annak idején két izben is elismertetett az egyetemes konvent által is. Jótékonyságát, melyet zajtalanul gyakorolt, ismerik és áldják a marosvásárhelyi és zilahi kollégiumok, a bogdándi és szilágycsehi egyházközségek, ahol egyebek mellett 20 legszegényebb család egyetemes egyházi adóját egész életére elvállalta. A csapások nem kímélték meg őt sem, s azoknak legmélyebb fokán lemondott esperességéről, mivel — úgymond — ilyen helyzetben nem tudná az egyházmegyét úgy kormányozni, ahogy kellene és szeretné. Akárhogy kormányozni pedig nem akart. Midőn most közügyigazgatói tisztségéről is lemond, egyházkerületünk őszinte elismerése és jókívánatai kísérik megérdemelt pihenésébe, melyet megarányozhat a jól végezt munká és a jó lelkiismeret nemes öntudata. Ad multos annos!

A mi jutalmunk ugyan Istennél van, de úgy érzem, önmagukat tisztelték meg azok a gyülekezetek, egyházmegyék és intézetek, melyek az eltelt négy év alatt megemlékeztek egy-egy munkásukról. Ilyen szép megemlékezések voltak 1925-ben Gönczi János mvhelyi tanító 50 éves, Sárkány Lajos professzor 40 éves, 1926-ban Agyagási Gábor mfratai lelkész 50 éves, Csekme Ferenc gernyeszei lelkész, tb. esperes 40 éves, Nagy Endre mvhelyi koll. igazgatótanár 25 éves, Spánuel Vince mvhelyi tanár 25 éves, Nagy Mózes tordai lelkész 25 éves, Péter Antal tordai polg. isk. igazgató 35 éves, 1927-ben Visky Gyula mbándi lelkész 25 éves, Barthos Gábor bergenyei lelkész 30 éves és Ignác László fogarasi esperes 35 éves lelkészi, 25 éves közegyházi és 10 éves esperesi munkásságáról. Ez utóbbin az igazgatótanács megbízásából magam is résztvettem több kiküldöttünkkel, hogy kifejezést adjunk egész egyházkerületünk elismerésének egy gazdag élet és áldott munka eredményei felett. Ide tartozik megemlíteni azt, hogy Csürös József, K. Nagy Elek, Sófalyv Károly lemondott esperesek, valamint Szécsi Ferenc főjegyző, Veres Károly és Biró Áron számvevők tb. esperesi címmel, Dr. Sárkány Lajos és Br. Bánffy Ferenc pedig tb. főgondnoki címmel tüntették ki. Legyen az ünnepelték igazi jutalma az, hogy neveik fölírattak a

mennyben. Az Úr áldja meg mindnyájukat továbbra is, Anyaszentegyházunk javára és Isten dicsőségére.

Itt említem meg, mint tanári testületünket is ért megtiszteltetést, hogy Dr. Csüry Bálint kvári koll. tanárunkat a Magy. Tud. Akadémia lev. tagjává választotta. Az odaadó tudományos munka elismerését, mely a mai nehéz körülmények között igazán kétszeresen kiérdemelt, nagy örömmel fogadjuk s kívánunk Istentől további áldást a kitüntetett tudós tanárra!

Az egyházmegyék vezetésében 1923—26-ban új munkások léptek a régiék nyomába. Erdővidéken Zathureczky Kálmán főgondnok, Fábíán László gondnok, Molnár Imre lelk. főjegyző, a gyulafehérvári ehm.-ben Eöry István fg., Br. Bánffy Dániel g., a hunyadi ehmben Gr. Kendeffy Gábor fg., Dr. Apáthy Árpád g., a kalotaszegi ehmben Váró Béni fg., Bokor Márton esperes, Dr. Tolesvay Lajos g., a kézdi ehmben Imreh Lajos lelk. főj., a kolozsvári ehmben Szász István fg., Máthé Sándor esperes, Adorján István lelk. fj., a kükküllői ehmben Dr. Barabás Béla g., a marosi ehmben Farkas Jenő esp., Gr. Toldalagi Mihály g., Kacsó Lajos fj., a nagyszebeni ehmben Szotyori Lajos fj., az orbai ehmben Deák Imre fg., Vajna Imre g., a széki ehmben Lőrincz János esperes, Fekete Gerő fj., a szilágyszolnoki ehmben Kádár Géza esp., Kovács Zsigmond fj., Dr. Gazda Endre g., a nagyenyedi ehmben Dr. Horváth Miklós fg., Gr. Tholdalagi László g., végül az ujonnan alakult bekecsalji ehmben Kolozsvári József esp., Dr. Dósa László fg., Nagy Endre g., Dr. Dávid György fj. A kollégiumoknál: Sepsiszentgyörgyön Kónya Kálmán fg., Dr. Török Andor g., Marosvásárhelyen Dr. Bernády György fg., Göldner Károly g., a zilahi koll.-nál Br. Wesselényi Isvay fg., Kiss Ernő g., az udvarhelyi koll.-nál Jodál Gábor dr. g.

A lelkészi. h. lelkészi. s. lelkészi és lévitai állásokban e négy év alattt 300 esetben történt személyi változás.

Mind e változásoknál régi kipróbált erők és egészen új munkások is állottak barázdába, egyházkerületünk szolgálatában. Soha felelősségteljesebb helyzet előtt és nehezebb munkában nem állott még egyházi munkás, mint ma, akár lekipásztor, akár világi pap legyen az illető. Könyörgök az Urnak, hogy szenteljen meg minden szívet, akit elhívott az ő aratásába!

Egyházmegyék.

Az esperesek fölterjesztett jelentései és vizitációkról szóló jegyzőkönyvek hatalmas anyaga 1923—1926. évekről tükrözik az egyházmegyék életét. Megállapítható ezekből, hogy az egyházi adminisztráció nagy általánosságban javulást mutat, bár még most is lassan veszi föl a normális viszonyok régen ismert képét. A fogyatkozásoknak e téren meg vannak a személyektől független okai is az általános közlekedési és postai mizériákban, de ezekről függetlenül is észlelhető a pontosságának és subordinációnak

sok hiánya. A nagysajói egyházmegyéből panasz van, hogy a lelkészek és lévíták az adminisztrációban hanyagok, sőt név nélküli eset említettik, ahol egy lévita saját kijelentése szerint nem is akarja teljesíteni a rendeleteket, egy lelkészről pedig az mondatik, hogy folytonosan kötődik az egyházmegyei hatósággal. Most, amikor a viszonyok kényszere folytán megsokszorozódott és nagyon terheessé vált egyházi adminisztráció olyan reformjáról kell gondolkoznunk, mely törvényeink szellemében is az egyházmegyékre decentralizálja a munka súlyát és a kerületnek a valóban általános érdekű ügyek irányítását juttassa, megengedhetetlennek tartom az egyházmegyei vezetőségek és hatóságok tekintélyének és közbizalmi súlyának minden eféle meggyöngítését, vagy elernyedését. Törvényeink világosan megállapítják az esperesek- és az egyházmegyei hatóság jog- és hatáskörét s a hivatalosaknak egész erélyességükkel élniök kell azzal a hatalommal, melyet a közbizalom kezükbe tett. Felelősségük tudatában nem szabad megtérniök semmiféle hanyagságot és fegyelmezetlenséget, annál is inkább, mert tudjuk, hogy ma ezeknek fel sem mérhető hátrányos következményei lehetnek nemcsak egyesekre, de intézményekre és gyülekezetekre egyaránt. És mivel egyesek mulasztásait mindenki szenved, maguknak az egyházmegyéknek kell saját kebelükben erélyes rendszabályokhoz nyúlniök s önmagukat megfegyelmelniök, hogy szét ne hulljunk, mint az oldott kéve.

A felterjesztett jegyzőkönyvekből látom, hogy az egyházmegyék túlnyomó többségében buzgón végzik a vezetők az egyházközségek látogatását. Ehez képest jelentéseik a helyszínen szerzett tapasztalatok eleveenségével és reálításával rajzolják meg a gyülekezetek képét és állapotát. A nagysajói jelentésben azonban csak 1926-ról van említés téve vizitációról és csak 3 egyházban. Nem kaptam jelentést a küküllői és sepsi egyházmegyékben végzett látogatásokról. A gyulafehérvári egyházmegyéről szóló jelentésben az adatok nagyok gyérek és hiányosak, úgy, hogy nem alakult ki előttem az egyházmegyének megbízható összefoglaló képe. Föltétlen szükségét érzem annak, hogy személyesen szerezzem azt meg.

Maga a kép, amely e jelentésekből az egyházmegyék életéről kialakul, minden jelét magán viseli egy átmeneti állapotnak. Erdélyi református Anyaszentegyházunknak ma nincs megnyugtatóan kialakult lelki ábrázata. Vonásai még kúsztáltak és nehezen rendeződnek. Annak hasonlatossága felé, „aki elváltoztatja a mi nyomorúságos testünket, hogy az ő dicsőséges testéhez legyen hasonlatos.“ Nincs egyetlen egy jelentés sem, amelyben, többé vagy kevésbé ne említetténe meg a gyülekezetek életében a régi magyar református bűnök: közönyösség, öntudatlanság, az áldozatkészség hiánya, a templomok üressége, a gyermekek távoltartása az iskolától, a babona, a vadházasság, az alkoholizmus, néhol az egyke is és nagyon sűrűn a híveknek egymásközt és a lelkipásztorral való egyenetlenkedése. Ez a kép sötét oldala. Sajnos, az ezt alkotó vonások nem annyira szorványosak, hogy ne kellene nekik szomorú jelentőséget tulajdonítanunk. Hála Istennek, vannak a képnek vigasztaló, fényes vonásai is és ezek se annyira ritkák,

hogy ne volna okunk reménykedésre az élő Isten kegyelmében, aki nem akarja a bűnös halálát, hanem hogy megtérjen és éljen. Vannak szép jelei és példái minden egyházmegyében a fölébredő öntudatnak, a hitnek, az áldozatosságnak, a templom gyakorlásának, az iskola iránti szeretetnek, az erkölcsi megújulásnak és a lelki munkának is. Sok gyülekezetre nézve mondják az órállók, hogy ott a régi ellentétek elsímultak. De a kép egésze a válság jellegét hordozza magán. A démoni és isteni erők tusájába, mely még eldöntetlenül áll népünk lelkében, a lelkipásztorok és nevelők Istennek szentelt életének kell döntő súlyal beleavatkoznia. A jelek azt mutatják, hogy növekvőben van azoknak száma, kik ezt a döntést a Krisztus ügyének javára akarják fordítani. Az esperesi jelentésekkel kapcsolatosan azonban lelkésztestvéreimet figyelmeztetnem kell néhány olyan jelenségre, melyek ezt a jó döntést hátráltatják. Nagyon sok a híveivel békétlenségben és ellentétben álló lelkipásztor. Ahol ez a helyzet meg nem változik, ott lehetetlen minden építés. Magunkbaszállani, édes testvéreim és Istentől kérni ítéletet az imádságos töredelem megalkodásában! S ha ez az ítélet elmarasztaló, nem sügyen a lelkipásztornak, hanem alázatos dicsőség megtérni és újjalenni. Ha ez az ítélet felmentő, boldog isteni előjog megbocsátani és elfedezni. Az pedig bizonyos, hogy aki annyira érzi és követeli igazát, hogy nem képes kiengesztelődni, annak nincs igaza Isten szerint és munkáját abban a gyülekezetben nem szabad folytatnia. És ha van méltatlan szolga, aki nem akar megváltozni, akkor a törvény fegyelmező és kényszerítő szeretetének kell jönnie. Természetesen akkor is, ha a gyülekezetet kell megfegyelmezni és kényszeríteni a jóra.

Egy másik panasz, amely gyakran hangzik föl a jelentésekben, a vallásitanítás elhanyagolása, főleg ott, ahol gyermekeink nem saját iskoláinkba járnak. Elismerem, hogy az iskolai vallásitanítás és nevelés ügye újabb egyetemes intézkedéseket és támogatást igényel, amelyet munkába is vettünk, de semmi mentés nem lehet erre a mulasztásra. Főként a nem saját iskoláinkba járó gyermekeink és ifjúságunk számára sokszor az egyetlen kapocs, amellyel őket magunknak megtarthatjuk, a vallásitanítási óra. Ezeket töltöttem el magam is állami iskolákba járó növendékek vallásitanításában s jól tudom, mit lehet ezen a téren cselekedni s mit jelent nem cselekedni! Mindenesetre rá kell ébrednünk arra, hogy iskoláink intézményes fenntartásáért vívott létharcunk során a falka védelmében sokban megfélekedtünk a lélek megmentéséről és építéséről. De vissza kell térnünk erről az útról, amely a halálba visz. Főlkérem esperes testvéreimet, hogy egy pillanatra se tőrjék el az iskolai vallásitanítás terén elkövetett mulasztásokat és a legteljesebb szigorral örködjenek annak jogai, lehetőségei és teljesítése fölött s ha kell, éljenek a büntetés hatalmával is. Lelkésztestvéreimnek pedig minden buzgalommal és leleményességgel kell arra törekedniök, hogy a vallásórákat feledhetetlen élményekké és ünnepekké tegyék a gyermekek számára s olyan köteléket fonjanak általuk a gyermek és az egyház között, amely sohase szakad el, még ha egyetlen is marad az életben.

És végre meg kell említenem az esperesi jelentések nyomán azt, hogy a legtöbb gyülekezetben megrögzött szokást a csak két-évenként tartott korfirmáció tekintetében tovább már tarthatatlannak ítélem. Nemcsak azért, mert a szülők ide-oda költözése folytán konkrét esetekben megtörtént, hogy egyes gyermekek nem tudtak konfirmációhoz jutni, hanem azért, mert nem tarthatom indoknak a konfirmándusok csekély létszámára való hivatkozást. Ez u. i. arra mutat, hogy ez a legáldottabb lelkipásztori munka pusztá hivatalos sablonná merevedik. Egy, vagy egy néhány lélek is parancsoló kötelességgé teszi a konfirmációt. Különben is az ifjúság előkészítése az önnálló keresztyén életre nem kétévenként néhány hétre visszatérő munka, hanem **állandó** és megszakítás nélküli lelkipásztori tevékenység kell, hogy legyen. Végre itt az ideje, hogy a konfirmáció a pusztá kátébetanítás és liturgiális aktus jegyéből a pásztori tevékenység körébe kerüljön. Ma u. i. itt van az a mód, ahol egyházunk jövőjének biztosítását az ifjúság pásztori előkészítésével és állandó jellegű nevelésével a kezünkbe vehetjük. Ezt már az egyházmegyéken is észrevelték és megállapították, tehát a sok jámbor szándékból most már tetteknek kell következnie.

Az egyházmegyéknek a jelentésekből kialakuló összképe úgy a kormányzás és adminisztráció, mint a külső és belső építés tekintetében egy, a saját sorsa felől döntés elé érkezett egyházzal tesz tanúbizonyságot. Az erdélyi református népjellemnek a történelmi idők kényszerű körülményei közt az evangélium erői által kell sajátos hivatásának és életútjának fölismerésére és betöltésére jutnia. Hangsúlyozom, hogy ez a hivatás és életút **sajátos**. Ebben minden egyháznak más, nem a lelke, hanem a módszere. Csak öntudatlan egyházban lehetséges, hogy akár a lelkipásztor, akár az egyháztág eszménye egy másik egyház eszményének utánzása, vagy elfogadása legyen. A mi útunk a **személyes, öntudatos** keresztyénség útja. A legnehezebb, de a legáldottabb út. A kálvinizmus nem kényelmes vallás, mert senkit sem ment föl és senki helyett nem végzi vagy végezteti el azt a harcot, amelyet mindenkinek magának kell megvívnia önmagában is, a világban is a bűn ellen az Isten diadaláért. Erre nevelni, fölszerelni, öntudatosítani és az Isten kegyelmében bizonyossá tenni a lelkeket: a mi dolgunk. Lényegében ez is nevelői munka, de a ráncbízott lelkék **önállóvá** nevelésének munkája, egy hit- és szeretetközösség éltető kötelékében. Az órállóknak tehát az a kötelességük, hogy leküzdve minden idegen befolyást és előítéletet, tömörüljenek ennek az öntudatos keresztyén népnevelésnek önzetlen munkájára. Minden más hit és rend megbecsülésével, de a magunkénak életünknel jobban szeretett munkálásával a magyar reformátusság szent egységében döntsük el a küzdelmet, amely a népünket pusztító bűnök és a népünk lelkében tündöklő isteni értékek között folyik, döntsük el Krisztus királyságának dicsőségére.

Vizitációk.

Ha valaha, úgy a mai időkben nagy jelentősége van annak, hogy híveinknek a törvény által is előírt személyes meglátogatásával igyekezzünk fokozni a hitbúzgóságot, számbavenni a gyülekezetekben folyó munkát s a fennforgó szükségleteket a helyszínen tanulmányozva, megkeresni azok kielégítésének megfelelő módjait. Ezt a célt szolgálták azok a generális vizitációk, melyek az 1924—27. években is megtartottak s amelyekről a főtiszteletű és méltóságos egyházkerületi közgyűlés színe előtt mindezekig még nem történtett beszámolás.

Ezek közül a vizitációk közül az 1924. és 1925. években történelekről ma már csak néhány szóval emlékezhetem meg, mert bár mindenikben résztvettem, de az, aki vezette és irányította azokat; immár, fájdalom, nincs közöttünk s én újra hangsúlyozom, úgy érzem, illetéktelen volnék a beszámolásra azokról a munkamezőkről, melyeket Nagy Károly püspök sастekintete és prófétai lelke tekintett át.

Inkább csak a történeti teljesség szempontjából említem meg tehát, hogy az 1924. évben három egyházmegyében: a hunyadiban (V. 8—20.), az udvarhelyiben (VIII. 20—IX. 1.) és a szilágyszolnokiban (IX. 20.—X. 2.), az 1925. évben pedig a nagyenyedibe (V. 21.—28.) tartatott generális vizitáció. A kollegiumok közül pedig az 1925. évben kettő: a kolozsvári fiú- és leányfőgimnázium (III. 10—14.) és a nagyenyedi főgimnázium és tanítóképzők (IV. 1—8.) kerültek vizsgálat alá. Annak a fáradhatatlan és csodálatosan izzó léleknek, aki ezeket a vizitációkat vezette, áldott magvető munkája bizonyára megtermette azóta a maga gyümölcsért, látható, vagy láthatatlan módon, de e helyen is még egyszer meg kell említenem e látogatások legfőbb jelentőségét: a felekezeti iskola, a református öntudat és az egyházi éneklés ügyének lángoló propagálását, melyekben Nagy Károly püspöknek örökre elévülhetetlen érdemei vannak.

Szent örökség képen vettem át tőle én is ezeknek további munkálását s egyik legfőbb feladatomból tekintetem s tekintem azt, hogy amennyire az idő és körülmények engedik, személyesen menjek munkatársaimmal a gyülekezetek és iskolák körébe építeni Isten országát és épülni velük egymás hite által.

Az egyházmegyék közül a f. évi május hó 4—14. napjai között a marosi egyházmegye tizenöt egyházközségét látogattam meg. Ezek: Nyárádtó; Maroskeresztúr, Malomfalva Csittszentivány, Marosvásárhely, Mezőbergenye, Mezőbánd, Száltelek, Mezőmadaras, Fekete, Mezősámsond, Mezőkölpény, Szabéd, Mezőfele, Mezöménés. A marosi egyházmegyének ez a mezőségi része egyike egyházkerületünk legveszélyeztetettebb pontjainak, nemcsak anyanyelvünk, de református öntudatunk szempontjából is. Vizitációnk ehez képest rendezte be munkáját s mindenütt alkalmat vettünk, hogy az istentiszteletek mellett a presbiteriumokkal, az iskolás gyermekekkel, a szülőkkel, a konfirmált ifjúsággal és a belmissziói alakulatokkal is foglalkozzunk. Nem feledtük el és kelően méltányoljuk a jelentőségét azoknak a szíves találkozások-

nak és érintkezéseknek is, melyekben más vallású és nyelvű testvéreinkkel, valamint a világi hatóságokkal volt részünk. Tapasztalataink alapján Isten lelke által szólottunk a lelkekhez evangéliumot, búzditást, intést, ítéletet és kegyelmet. Általában örömmel állapítottuk meg, hogy e gyülekezetekben Isten országának a keretei rendben vannak. Az egyházi adminisztráció, irodavezetés, vagyionkezelés és az egyházi épületek példás, néhol egyenesen ragyogó rendben találtattak. Jól tudjuk, hogy e keretek nem az Isten országa, de azt is tudjuk, hogy ezeknek jórendje mégis minden belső értéknek összetartó foglalatja s hányszor tapasztaltuk keservesen, hogy ezeknek a kereteknek elhanyagolása miatt kárbavesztett minden lelki érték, mintahogy elfolyik a nemes bor a korhadtan széteső hordó dongái közt. Es különösen ma, amikor a fegyelmezetlenség és elernyedés minden kincsünket széthullással fenyegeti, kell, hogy megbecsüljük a fegyelmezetség, rend, pontosság, lelkiismeretesség és hűség jeleit, melyek ezekben mutatkoznak. És az is kétségtelen, hogy ahol az Istenháza, az iskola, a parokhia tisztán és ékesen ragyognak még egyszerűségükben is, ott több reményünk lehet a lelkek szeretetéhez is Isten dolgai iránt, mint az ellenkező esetekben. Így valóságos lelki öröm volt nézni a többek között a bergenyei és mezőfelei egyházak külső képét. Ebben az irányban különben több gyülekezet is búzgólkodik a meglátogatottak közül: Nyárádtón harangot szenteltünk és új templom alapkövét tettük le, Maroskeresztúron renovált templom és új iskolaépület szenteltetett föl, Csittszentivány is rendbehozta és kiékesítette mohos, elhanyagolt Istenházát egy lelki megújulás szimbolumaként, Feketén új harang zengett, Mezőménés kicsiny nyája, alig 100 lélek, csodamódon felépített új iskolával dicsekszik az Urban. Lelkészek, kurátorok, tanítók és minden áldozatos lelkek méltán dicsérhetők meg ezekért e magas testület előtt is és kell, hogy mindezekben méltányoljuk az egyházmegye új esperesének, Farkas Jenőnek odaadó, gondos, határozott és erőskezű munkáját. Ami már most e keretek közt folyó ítéletet s lelki munkákat illeti, arra nézve azt kell mondanom, hogy a kép, amelyet nyertünk, sokkal kevésbé egységes. Érdekesen és jellemzően erősebbek lelkiekben a kicsiny, mint a nagy gyülekezetek. Pl. a kicsiny szátelki filiában igazán meghatározó szomjúhozását tapasztaltuk a lelki kincseknek. Örömmel állapítottuk meg, hogy a gyülekezetekben mindenütt megkezdték s próbálgatják az intenzivebb evangelizáció és szeretetmunka egyes ágait, ezidő szerint változó sikerrel. Lelkésztestvéreim figyelmét e helyen is újból fölhívom arra, hogy a református hittudat, a felekezeti öntudat, a történelmi szellem, a vallás gyakorlati életének új és új módokon való táplálása, a szeretet munka, az egyházi éneklés és szentírással való élés fokozása és búzgóbbátétele olyan nélkülözhetetlen dolgok, amelyekkel egyedül lehetséges megtartani népünket magyar református népnek és pedig épen a lelkipásztorok ezekben gazdag, megújult életén keresztül. A legtöbb helyen találtam erre nézve lelkipásztorban és gyülekezetben készséget és reménységet, veszélyt láttunk azonban néhány és pedig nagyobb gyülekezet életében, mint Mezőbándon, Mezőmadarason, Mező-

sámsondon, azután a kis szabédi gyülekezetben, amelyekben magyar református szempontból öntudatlanság, közönyösség, álmos ellankadás és az áldozatkészség aggasztó hiányossága döbben-tettek meg. Különösen letargikus, minden szempontból, a mező-madarasi gyülekezet, míg a sámsondiak legalább fölszisszentek az ige kétélű éles kardja alatt. Bánd gyönyörű templomába a gyülekezetnek csak 5%-a szokott járni, a szabédi híveket pedig felekezeti öntudatuk teljes elmosódása fenyegeti a nagy unitárius gyülekezet között. Pedig úgy a bándi, mint a madarasi lelkipásztor hűséges és kötelességteljesítő férfiak. De épen ezek azok a mezősegi pontok, ahol a halál lehellelte leng népünk, egyházunk felett, külsőleg még kevésbé láthatóan, mint némely halálos betegség-nél is szokott, de belül annál bizonyosabban. Segítségükre kell e helyeken mennünk szegény testvéreinknek. És pedig lelki fegyverekkel, mert e helyeken nem annyira anyagi szegénység van, mint sokkal inkább lelki elesettség. Itt kell nagy szerephez jutnia a református iratterjesztésnek, az énekeskönyv, biblia, hitvallás, imádságoskönyv, hiterősítő, történelmi és szépirodalmi füzetek által, melyeknek eljuttatására megtettük az intézkedéseket, de ott először még az orvosság elfogadására kell rávenni a beteget. És az új nemzedék nevelése volna a főfő gond, csakhogy Mezőbádon és Szabédon nincs felekezeti iskolánk, Madarason pedig speciális kezelés kell. Sámsond e téren reményteljes, kiváló tanítója igen szép eredménnyel neveli a rábízott kicsinyeket. A megvizsgált gyülekezetek közül csak Bándnak és Szabédnak nincs felekezeti iskolája. Meg is látszik rajtuk. Viszont Madarasnak, bár gyönyörű alapítványi iskolája van, mégse látszik meg rajta. A tanítók részéről jó igyekezetet és hozzáértést találtunk itt is, de a gyermekek nagyrésze szomorú látványt nyújtott fegyelmetlen és csekély intelligenciájú mivoltával. Valóban specialistákra volna itt szükség, akiknek tevékenysége a gyógyító pedagógiáéval rokon. De általában az iskolák és a bennük folyó munka nyújtott nekünk ez útunkon a legtisztább örömeiket s a legboldogabb reménységeket. Mindenütt meglátszott, hogy az egyházmegye vezetőségének féltő gondja és odaadó irányítása örökös felettük s tanítóik nagy többsége tisztában van gyönyörű, áldozatos missziójának jelentőségével. Kitűnő tanítókat és tanítónőket, öntudatos sikeres munkát és reményteljes gyermekeket láttunk a nyárádtői, mezőbergenyei, (egyházkerületünk egyik legjobb iskolája, Liszka Gedeon és felesége vezetése alatt!) szátelki, sámsondi, kölpényi, mezőfelei és ménesi iskoláinkban. A többiek-nél is csak helyrehozható hiányok vannak, azonban az egyik csittszentiványi tanító munkája nem kielégítő, a feketei öreg lévita pedig immár pihe-nésre vágyik. Látogatásunk központja a marosvásárhelyi hegyen-épített egyház volt, ez a lehetőségei tekintetében talán legelső gyülekezete egyházkerületünknek. Központi irodáját és gyönyörű levéltárát rendben, adminisztrációját és vagyoni ügyeit kiváló új főgondnokának, dr. Bodolla Ferencnek vezetése alatt helyes irányban kibontakozónak és fejlődőnek, iskoláit (ezúttal az elemi leányiskolát) reményteljes munkában, hitéletét pedig hatalmas lehetőségek egyre fokozódó meglátásában és munkabavételében

találtuk. E helyen tett számos látogatásom arról győzött meg, hogy az egyház tagjaiban is megvan a fokozódó érdeklődés és készség az egyház iránt. Sok-sok kezdet, jó tőrekvés, erő és készség összege: egy nagy reménység ma számunkra a marosvásárhelyi gyülekezet. Imádkozom pásztoraiért és órállóiért, hogy Isten kegyelméből ezt a reménységet meg is tudják valósítani, minden nehézség dacára is.

A részletekkel tovább nem foglalkozom, a szükséges útasításokat az egyes gyülekezetnek mindenütt megadtuk. Köszönetet mondok e helyről is az egyházmegye vezetőségének, s elsősorban Ferencz Mihály Zsigmond főgondnok és Farkas Jenő esperes aainak, akik igazán mindent elkövettek, hogy vizitációnk munkája minél eredményesebb, fáradságunk minél könnyebben viselhető legyen.

Isten áldása legyen az órállókon, a munkásokon és a gyülekezeteken!

Ósi kollégiumaink közül 1926. november 2—7. napjain a székellyudvarhelyi, 1927. március 28.—ápr. 3. napjain a marosvásárhelyi látogattam meg, az előbbivel kapcsolatban az elemi, az utóbbival pedig a polgári leányiskolát is. Az udvarhelyi kollégium pompás épületével és gyönyörű felszerelésével alkalmas és méltó volna, hogy egyike legyen legbiztosítottabb jövőjű intézményeinknek. Fialat igazgatója, Cseffó Sándor mintaszerűen vezeti az intézetet. Tanári karában kiváló tanítói és pedagógiai erők működnek, kik közül Nagy Elemér magyar irodalmi tanításai mintául szolgálhat e ránknevezve életkérdést képező tárgynak a mai tantervi nehézségek közt való sikeres tanítására, de több más tanárunk is példaadóan dolgozik ott. A diákság élénk szellemű, fegyelmezett, intelligens, internátusi életében a patriárkhális szellem vezetése alatt családias, de kellő fegyelem alatt nevelődik. Kár, hogy tanulóinak száma csekély, aminek egyik oka az Udvarhelyen és vidékén működő tulsok középiskola és a székelység szegénysége, de egy másik oka, melyről meggyőződünk s amelyről az előljárással is alaposan és komolyan tárgyaltunk, az, hogy a udvarhelymegyei reformátusság, az egyházmegye és gyülekezetek nem fejtenek ki kellő tevékenységet benépesítése körül. Az előljárásság e téren fokozott tevékenységet ígért és kezdeményezett is, melyben főleg Jodál Gábor, a kollégium buzgó új gondnoka fáradozik. Udvarhelyt mindenestre olyanakk kell tekintenünk, ahol meg kell találnunk a református fiuifjúság nevelésének lehetőségeit, de emellett főleg felekezeti szempontból rendkívül égetővé vált ott a református leánynevelés intézményes biztosítása is. A közel jövő feladatát kell képeznie valamely megfelelő mód megtalálásának. Erről a koll. előljárásságával 1927. jun. 2-án a helyszínén újabb tárgyalást is folytatunk.

A marosvásárhelyi kollégium mai állapotában és a mai nehézségek mérlegelése mellett egyik büszkeségünk. Fokozatosan, de gyors fejlődéssel lett azzá - Nagy Endre igazgató párját ritkító kitünő vezetése alatt. A tanulásbeli eredmény is kielégítő, internátusi rendje és szelleme meglepően jó. Tanulóinak létszáma,

testi és lelki habitusa biztosítják jövőjét. A vallásanítás kiváló. Az intézetnek anyagi nehézségei vannak, melyeket előljárósága és tanári kara tiszteletreméltó erőfeszítésekkel és áldozattal igyekeznek legyőzni. Iskolaügyünk általános rendezése során kell megtalálnunk ennek a kitűnő iskolánknak anyagi biztosítását is. A polgári leányiskola Raksányi Aranka igazgatása alatt kitűnő eredménnyel működik.

Mindkét kollégium vizsgálata kapcsán ifjúsági konferenciákat is tartottunk, nagy lelki gyönyörűségünkre foglalkozván a drága ifjúsággal, valamint alkalmunk volt találkozni a szülőkkel, az egyház híveivel, és a szélesebb társadalommal is.

1926. okt. 25-én a tordai elemi és polgári leányiskolákat vizsgáltuk meg. Itt a Péter Antal odaadó buzgóságu vezetésének szép eredményeit láttuk s csodáltuk azt a hősiességű erőfeszítést, mellyel a tordai gyülekezet új iskolája mellé új tornacsarnokot is emelt. Meggyőződünk, hogy itt minden megtéetett, szinte már a lehetetlen is, arra nézve, hogy az iskola megfeleljen a törvényszabta követelményeknek. Ennek dacára, nyilvánossági joga még ma sincs. De nem csüggedünk el, mert az a lélek, amely ebben az iskolában, ezért az iskoláért dolgozik, isteni és emberi igazság szerint — győzedelmes lélek.

Brassóba 1926. okt. 31-ére ünnepelni mentem: a Ruzs Ambrusné áldott hagyatékából épített elemi iskola felszentelésére. Ezzel kapcsolatosan meglátogattuk a polgári leányiskolát, női kereskedelmi tanfolyamot, Szeretetházat és felsőbb kereskedelmi fiúiskolát. Ezek az iskolák úgy elhelyezkedésüknél, mint a szépen fejlődő brassói gyülekezet áldozatkészségénél, valamint praktikus irányuknál és jellegüknél fogva egyházunk legreményteljesebb intézményei közé tartoznak. De föltétlenül építkezésre van szükség, hogy tovább fejlődhessenek és működhessenek. Jövőjük és e célból támogatásuk nem lokális, hanem egyetemes egyházi érdek. Legfontosabb teendőink közé van följegyezve. Kár, hogy kiváló igazgatója, Joó Győző megválnak az intézettől, de tudjuk, hogy érdeklődése, támogatása, segítő gondja tovább is ott marad. Isten áldása legyen rajta továbbra is. Az iskola jövője felől 1927. jun. 10-én az előljárósággal a helyszínén beható tárgyalást folytattunk.

Kétségtelenül a legégetőbb s egész jövődönk szempontjából a legfontosabb teendő református nőnevelésünk ügyének végleges és biztosított rendezése. Ezt a feladatot ma elsősorban az egyházkerület két központi leányiskolája, a kolozsvári leányfőgimnázium és az ideiglenesen Nagyenyeden elhelyezett s egész Romániában egyetlen református tanítónő-képző intézet végzik. Egyik sem végleges és teljesen kiépített formában. A kolozsvári leányfőgimnáziumnak, a legszívósabb küzdelem ellenére sem lehetett még e mai napig a nyilvánossági jogát megszerezni. Ennek évekig az volt a hivatalosan hangoztatott oka, hogy nincs saját épülete. Pedig volt saját épülete és annak elvétele után a kolozsvári egyházközség, az egyházkerület és a társadalom gyönyörű áldozatából újra van modern, pompás otthona. Ennélfogva tovább folytatjuk a munkát a nyilvánossági

jogért, és meg nem állunk, amíg el nem érjük. A nagyenyedi tanítónőképzőnek elhelyezése csak ideiglenesen megfelelő, hála Istennek nagy létszáma más, végleges épületet kíván. A kolozsvári leányfőgimnázium alapkövét 1926. V. 30-án helyeztük le s az épületet 1927. I. 8-án szenteltem föl. Két ízben látogattam meg azóta, személyesen igyekezvén meggyőződni a benne folyó munkáról. A nagyenyedi tanítónőképzőben is kétszer fordultam meg, 1926. XI. 14-én és 1927. V. 30-án, amikor a kollégium előljárásával az Igazgatótanács megbízásából bizottsági tárgyalást is folytattunk jövője felől.

Mind a két iskola, a mai elhelyezése és körülményei között de-rekasan végzi munkáját, de nőnevelésünk teljes programjának megvalósítását csak akkor lesznek képesek, komplettül kiegészített tanárkarokkal, végezni, ha a tanítónőképző végleges otthont, a kolozsvári leányiskola a nyilvánossági jogot és a mi fő, egy megfelelő nagy internátust megkapják. Vidéki növendékei ez idő szerint a Szeretetházban neveltetnek, ahol azonban a rendelkezésre álló hely nagyon kevés. Így is nagy áldás, hogy 80 leányunk otthona lehetett. 1927. II. 15-én meglátogattam ezt a szerény, de nagy gondossággal vezetett intézményünket, melynek kitűnő igazgatása, atyai gondosságú felügyelete, szép rendje és tisztasága s jó szelleme a legnagyobb örömmel töltöttek el.

Itt emlitem meg, hogy 1926. X. 28-án meglátogattam a z a b o l a i árvaházunkat, melyet nemeslelkű alapítójától, Gróf Mikes Arminnetől 1927. Január 1-én vettünk át véglegesen a vezetés szempontjából is. Az árvaház élére egyelőre Mészáros Gizella szeretetházi nevelőnőt állítottuk. Az árvaházban változó létszámmal huszegynehány fiu és leányárva neveltetett. Az Igazgatótanács által megállapított szabályzat alkalmazása és az ez alapon való munka csak ezután kerülne napirendre, eddig ugyanis egy sajnálatos járványos szembetegség leküzdése emésztett föl minden erőt és időt s csak a nyáron tudjuk majd számbavenni, hány gyereket tarthatunk továbbra is ott a régiékből s mimódon indítuk be az intézmény új életét?

Az eddig említett látogatásokon kívül, mint egyes gyülekezetek áldozatosságának szép aratási ünnepein, vettem részt és örvendeztem hiveinkkel együtt az 1926—27. években a megújított kolozsvár—magyarutcai, a gyönyörű áldozattal épített szépenyerűszentmártoni, a renovált kovásznai, a főleg Gróf Teleki Arctur főgondnokunk buzgolkodásával épített, illetve újjáépített sárpataki és oroszfái és a már régebben felépült gombási templomok fölszentelését végezvén, új iskolákat szenteltem föl Magyarón, az erdei iskolát, Marosfalfalun, Magyarrégenben, Brassóban, Zernesten, Kocsárdon, Gombáson, Miriszlón. Harang, ill. orgona szentelésen voltam Magyarón, Székelyudvarhelyen, Nagyenyeden, Kocsárdon, Miriszlón. Áldott napok voltak ezek, tiszta örvendezés és boldog reménység ünnepei egy-egy újabb lépés megtétele fölött, Isten országa diadalutján. Mind azt bizonyították, hogy népünk, egyházunk élni akar és képes is élni. Csakhogy, amint mindenütt hirdettem is az ígét, a kőből épített falak között

meg ne szunjön épülni ama lelki ház, mely élő kövekből épül az Isten dicsőségére.

Minde sok fáradsággal, de sok örömmel és hiszem, lelki áldásokkal is járó utakat derék, buzgó munkatársakkal tettem meg, akik odaadón támogattak és teljes lélekkel vettek részt a munkában, mint Vásárhelyi János ehker. főjegyző, Dr. Illés Gyula tanügyi előadó, Mester Mihály főszámvevő, Nagy Elemér püspöki titkár s egyes alkalmakkor Dr. Imre Lajos ehker. belmissziói előadó és Pilder Mária belmissziói titkár. Legyen jutalmuk Istentől végzett munkájuk jó gyümölcse a lelkekben és az Anyaszentegyház fölvirulásában.

Iskolaügy.

Iskoláink állapotáról az Igazgatótanács által kiadott tanügyi jelentés számol be részletesen és tükrözi annak a pillanatra sem szünetelő, emésztő és sajnos sok tekintetben meddő küzdelemnek képét, amely az elmúlt évek alatt mindmáig valamennyi felelős egyházi tényező munkaerejének és idejének legnagyobb részét fölemésztette. Nagy sajnálatomra kell kijelentennem, hogy az iskolaügy ebben a pillanatban is szinte változatlanul az 1923. évi közgyűlés előtt állott zavaros és bizonytalan helyzetben van. A legutóbb eltelt tizennégy hónap alatt, mikor az Országos Magyar Párt és annak parlamenti csoportja is élénk részt vett az iskolaügyek tisztázási törekvéseiben, legfennebb az a változás volt észlelhető, hogy a magyarsággal együtt egyházunk is a hullámzó, de egyre halványodó reménykedések állapotában élt s várta az iskolák nyilvánossági jogának, a tanszemélyzet autorizációjának és a beígért államszegélynek elnyerését. Mindebből, mostanáig, semmi sem lett, de kötelességem jelenteni, hogy a legutóbbi hetekben az új kormány részéről barátságos és biztató ígéretek nyertünk iskolai ügyünk egész komplexumának és konkrét kérdéseinek együttes tanácskozás útján való megnyugtató rendezésére. Adja Isten, hogy annyi csalódás után most végre valóságos eredményhez jussunk s küzdelmeinket a zavartalan munka békességgé válthassa föl.

Az említett kérdéseken kívül fennmaradtak mindazok a belső nehézségek is, melyek iskoláink munkáját oly nehézre teszik, s melyekről a tanügyi jelentés számol be. Pedig a mi részünkről a tárgyalásban, sürgetésben, kérésben, panaszban, intervencióban nem volt hiány. Magam a tavalyi év májusától elkezdve 7 ízben folytattam Bucurestiben mindig több napig tartó tárgyalásokat a közoktatási kormánnyal s ezenfelül a tanügyi előadó többször járt ott ref. képviselőinkkel. Rajtunk kívül a magyar parlamenti tagok állandóan dolgoztak. Az eredmény nem tőlünk függött. A reményt nem adtuk föl, mihelyt a politikai helyzet kialakult, azonnal további munkába fogtunk. Bizunk Istenben, hogy nem hagy el minket igazságos ügyünk sikerrevívésében.

Elemi iskoláink száma 1922—3-ban 478 volt, 1925—6-ban 385, a négy év alatt 93-al csökkent. Összesen 110 iskolánk záratott be és 45 szünt meg. Tanítóink száma 535. Tanköteleseink összes

száma 63483, melyből csak 23896 jár saját iskoláinkba, míg a magyar tannyelvű áll. iskolákba már 21462, a román tannyelvűekbe pedig 3539 tanulónk van. 6164 a beiskolázatlanok száma, a többi megoszlik más felekezetű és nyelvű iskolák közt.

Ez a statisztika aggasztóan mutatja, hogy miként csúszik ki fokozatosan kezeinkből saját jövődönk irányítása. Kétségtelen ugyan, hogy népünk öntudatos egyháziasságában is vannak fogyatkozások, de az igazi nagy ok mégis az iskoláink működése elé gördített akadályokban és azokban a súlyos anyagi terhekben van, melyek népünkre nehezednek polgári viszonylataiban. Hiszen más oldalról a mi népünk gyönyörű bizonyítékát szolgáltatva annak, hogy tisztában van a saját felekezeti iskolája jelentőségével és kész érte még nehéz körülményei közt is áldozatot hozni. Ennek bizonyítéka, hogy 1923. jul. 1-től, 1926. aug. 31-ig hatvankét új iskolát épített az erdélyi református nép és erre 12,183,169.70 leit áldozott. Ilyen körülmények között méltán bízhatunk a saját népünk életerejének fölfokozhatóságában, ha külső akadályok meg nem gátolják akarátának megnyilvánítását.

A középiskolák létszáma jelenleg 17, melyből hat fiú- és egy leányfőgimnázium, egy kereskedelmi fiú- és egy kereskedelmi női iskola, az utóbbi csak tanfolyam, egy nő- és egy férfi tanítóképző és hat polgári leányiskola. Az összes tanulók száma ez iskolákban 3244, melyből 2620 a református. Mindenütt elég népek az alsó osztályok, míg a felső osztályosok összes száma csak 583. Örvendetes, hogy az utolsó évben az összlétszámban 192 a szaporodás. A felső tagozatok csekély létszáma azonban hangosan figyelmeztet arra, hogy ifjúságunk nevelésében és az életre való előkészítésében a fő súlyt többé nem az egyetemi pályákra kell helyeznünk. Amint a tanügyi jelentés kimutatja, tanítóink és tanáraink rendkívül nehéz anyagi és nem kevésbé terhes lelki és szellemi nehézségek között olyan áldozatos és értékes munkát végeztek, melyért egyházkerületünk és az erdélyi magyarság egészének igaz hálája és köszönete méltán illeti meg őket.

De tudjuk, hogy ez a köszönet nem elég. Kilenc esztendei küzdelem után már az összeroppanás végső veszedelme nélkül nem halasztható tovább az iskolaügy olyan rendezése, mely emberileg szólva, állandóságot teremtsen existenciá és munka szempontjából egyaránt. Egy pilanatig sem szabad azt hinnie senkinek, hogy ez miattunk késett eddig is. Mi annak rendezésére készen állunk, csak azoknak az elemi jogoknak teljesítése hiányzott az államkormány részéről, melyek nélkül magunknak nincs hatalmunk az ügy végleges rendezésére. Ilyen elsősorban az, hogy a tanulók nemzetiségére, eredetére és anyanyelvére nézve kizárólag a szülők nyilatkozata legyen irányadó. Azután az, hogy felekezeti iskolát fenntartó egyházközségek tagjai ne legyenek kötelezhetők és ne tartózzanak állami iskolák építéséhez és fenntartásához, semmi formában és módon hozzájárulni. Hogy ahol magyar felekezeti iskola van, ott ú. n. magyar tannyelvű áll. iskola, vagy szekció ne működjék. Ahol pedig nincs felekezeti iskola se, magyarnyelvű áll. iskola se, ott az egyháznak szabad legyen a gyermekeket más egyházközségben működő saját iskolá-

jában elhelyezni és nevelni. A felekezeti tanerők fizetésének megfelelő, globális államsegéllyel való kiegészítése, a fenntartott és fenntartandó iskolák nyilvánossági joga, a tanításban és vizsgáztatásban a tanulók anyanyelvének megfelelő érvényesülése azok a legfőbb, de mind elemi életjogok, melyek biztosítása nélkül nem lehet az állam érdekeinek is megfelelő, komoly építő munkát végezni az iskolában. Mindaddig amíg ezek a létfeltételek törvényesen és tényleg nem biztosítottak, az iskolák dolga mindig csak átmeneti lesz, ami azonban nemcsak nekünk, de az államnak sem lehetővé érdeke, hinnünk kell, hogy biztosítani fognak. Egyházkerületünk felelős tényezői nem szűnnek meg küzdeni érte. De az kétségtelen, hogy önmagunknak is el kell követnünk mindent, hogy ami saját hatáskörünkbe esik, azt megtegyük az iskolákért és jövőnkért. Bármennyire is nem népszerű, újra és újra csak azt kell hangsúlyoznunk, hogy több és főleg szervezettebb anyagi áldozatra van szükségünk ezen a téren.

Szeretném, ha világossá tudnám tenni, hogy ez leginkább módszernek a kérdése, amely a szükséges teher megfelelőbb elosztása által sokkalta nagyobb eredményt érhet el az eddigieknél. Az egyházi közteherviselést egységes és új alapokra kell fektetnünk. Meg vagyok győződve felőle lelkem mélyéig, hogy egyházunk azt az anyagi terhet, amelyre tényleg szüksége van, el is tudja hordozni. Ehhez természetesen megint annak a léleknek fölébresztésére és öntudatosítására van szükség, amely elég drágának tartja egyházát és jövőjét ahhoz, hogy megtegyen érte mindent, amire csakugyan képes. Épen ennek a képességnek a határai tágulnak ki csodálatosan az öntudatos hit és szeretet szemében. De legyen szabad kifejeznem azt a meggyőződésemet is, hogy azok a nagy erőfeszítéssel meghozott, lelkes, alkalmi áldozatok, melyeket helyenként hoztak és hoznak hiveink iskoláikért, bár önmagukban nagyon elismerésreméltók, az egyházkerület egészét illetőleg inkább a gyöngeségnek, mint az erőnek bizonyítékai s csakis az adakozó kedv és erő kimerülésére vezethetnek. A mérsékelt, de szervezettebb tehervállalás az igazi önerő nyilvánulása. És ez volna dokumentuma a kisebbségi önfentartás komoly, elszánt vállalásának is. Sok időnk nincs a tétovázásra és törvényes testületeinknek gyorsan elő kell készíteniök az egyházi teherviselés egységes reformját.

A másik teendőnk sűrűn segíteni az egyre égetőbbé váló tanító- és tanárhiányon. Mihelyt bizosabbá válik az iskolák helyzete és a tanerők existenciája, kétségtelenül emelkedni fog a tanító és tanárnövendékek száma is. De emellett gondoskodnunk kell a növendékek tervszerű szelekciójáról, segélyezéséről és megfelelő irányításáról is. Erre nézve már tétettek egyes kezdőlépések, melyeknek további folytatása és annak egyetemes módja felletti gondolkodás állandó tanácskozásunk tárgya.

De kétségtelenül mégis a legfontosabb dolog a református nevelői szellem és iskolatípus határozott és termékeny kialakítása iskoláinkban. Sok tekintetben érthető, ha az iskolák pusztá létéért és a tanerők pusztá megélhetéséért folytatott küzdelemben

eddigelé az iskola szellemének kérdése és kialakítása háttérbe szorult. Csakhogy nem szabad elfelednünk, hogy iskoláink egyetlen igazi megmentője végre is nem lehet egyéb, mint egy olyan sajátosan értékes nevelői szellem munkája, mely a mi iskoláinkat keresetté és becsültté teszi azért a jellemnevelésért és éleformadásért, melyet csak ezek a kálvinista iskolák adhatnak meg. Hiszen enélkül a sajátos szellem nélkül végre is nincs indokolva a rájuk fordított áldozat s azt a munkát, amelyet ilyen szellem nélkül végeznének, elvégezheti akár melyik más felekezet iskolája is, amelyik azonos anyanyelvű a mienkkel. Kölcsönként típus nem képviselhetünk. A magunk feladatát kell öntudatosan végeznünk. Nem vagyunk rá fölkészülve, sőt a körülmények folytán visszaestünk a régi tradíciók érvényesítése tekintetében is. Pedig igenis van saját nevelői eszményünk és vannak sajátos céljaink. Ezeket elsősorban a nevelőknek kell öntudatosítani. Okvetlen meg kell kapnunk a módját, mihelyt a létkérdések engedik, hogy az ehhez szükséges alkalmakat megszervezzük és felhasználjuk. Sőt a létkérdések a legmélyebb gyökerükben egyenes összefüggésben vannak azzal, hogy a református iskola mivel tudja speciális értékét a nevelésben az élet számára megbizonyítani? Hamarosan el kell válnia, hogy mire vagyunk képesek ezen a téren.

Egyetlen főiskolánk, a teológiai fakultás működéséről az évi értesítők számolnak be. Hallgatóinak száma 1923—4-ben 126, 1924—5-ben 143, 1925—6-ban 160, tehát évről évre emelkedő és oly tekintélyes, mellyel kevés teológia dicsekedhetik. E létszámban foglaltatnak a királyhágómelléki kerület hallgatói (15, 18, 24.), a jugoszláviai ref. egyházmegye hallgatói (2, 4, 5) és a magyar evangélikus hallgatók (4, 4, 4). A nagy létszámnak vannak előnyei és vannak hátrányai, az intézet vezetősége folytonosan igyekszik a helyes szelekcióra. A tanári kar rendes tagjainak létszáma 4 és ezenkívül az ének-zene tanító és a román nyelv tanára, a két üres tanszéket, mint helyettes tanárok, előbb Dr. Gönczy Lajos és Dr. Mátyás Ernő, azután Maksay Albert és Nagy Géza látták el, rajtuk kívül óraadóok működtek a nyelvek tanításában. A tanári kar, Dr. Tavaszy Sándor igazgató vezetésével, az intézet régebbi nagy tejesítményéhez és magas nivójához méltóan, kiváló és odaadó munkát végez a tudományos és gyakorlati nevelés terén egyaránt. Az intézetben és az intézeten kívül a teol. professzorok egyházkerületünk szellemi életének és lelki munkáinak igazi vezérmunkásai. A két helyettesített tanszék végleges betöltése most már teljessé fogja tenni a tanári kart és módot ad erőinek legjobb kifejtésére. A hallgatók erkölcsi magaviselete, önfegyelmzése kielégítő, tanulásbeli előmenetele bár átlagban inkább közepes, de hála Istennek egyre nagyobb számban tűnnek ki közülök a szép reménnyel bízható tehetségek. A gyakorlati egyházi munkákban való részvételük örömdetesesen fokozódó.

Az intézet 1925. okt. 4-én ünnepelte, egész egyházkerületünk és az erdélyi magyarság meleg szívvel való részvétele mellett, kolozsvári fennállásának harminc éves jubileumát, melyet egy jubileumi alap létesítése is megörökített. Az intézet előljáróságá-

nak elnöke, Ugron István főgondnok, mint egyházkerületünk egyik főgondnoka, 1926. májusában lemondott az intézet vezetői méltóságáról, melyet ritka nagy szeretettel és bölcsességgel töltött be, méltó utódjául Br. Kemény Pál választotta az ehker. kgy. által. Az új előljáróság, melyben Dr. Kovács András, mint gondnok és Dr. Vékás Lajos, mint tag újak, a régi kipróbált tagokkal együtt, a tanári karral teljes egyetértésben s nagy gondossággal vezeti és kormányozza e legfontosabb intézetünket, mely egyházkerületünk szemefénye. Nagy baj, hogy az épület egy része még mindig idegen célokra van lefoglalva s ez az ifjúságot nemcsak tanulmányaiban akadályozza, de egészségben is erősen károsítja a zsufoltság miatt. Hasonlóan szomorú, hogy a tanárok lakásainak tekintélyes része még mindig rekvirálva van s nemes hivatásuk teljesítésben ezáltal nagyban akadályozva vannak. Az a számtalan kísérlet, melyekkel, magam is, ezt a páratlanul álló méltatlan sérelmet, melyhez fogható egyetlen lelkésznevelő intézettel, sőt egyetlen iskolával sem esett meg, orvosoltatni akartuk, máig nem vezetett eredményre. Lelkészképesítő vizsgálat 1923. okt.-tól 21 esetben tartottt éspedig egy különbözeti, 7 második, 8 első lelk.képesítő és 5 levitaképesítő vizsgálat. Összesen 162 jelölt állott e vizsgákra, kik közül 143 vizsgázott eredményesen, közülük 12 jeles, 47 jó, 84 elégséges képesítéssel. A teológiai oktatás és nevelés reformjáról később fogok említést tenni.

Belmisszió.

Egyházunk új helyzetében évről-évre világosabbá vált s lassanként egész életünk homlokterébe került az egyháznak tagjaiban való lelki megújulásának döntő kérdése. Lelki munkák, Istennek hála, különösen az utóbbi két évtizedben egyre növekvő mértékben folytak ugyan egyházkerületünkben, de az idők forgása végre megtanított arra, hogy *magának* az egyháznak kell, mint a maga legfontosabb feladatára, hívei lelki építésére és gondozására úgy berendezkednie, hogy a magánbuzgalom és kezdeményezés egyesítésével és a maga munkájába való beolvasztásával önmagát átalakítsa a *munka és a tevékeny szeretet* élő egyházává.

Az első nagyjelentőségű, intézményes lépés erre nézve az 1923. évi egyházkerületi közgyűlés által tétetett, amely megalkotta az egyházkerületi *belmissziói munka* szervezeti szabályzatát s megválasztotta az egyhker. belmissziói nagy- és intéző-bizottságokat, egyúttal a szabályzatban gondoskodván a belmissziói munkának egyházmegyékben és egyházközségekben, valamint intézetekben való megszervezéséről és vezetéséről. Kétségtelen, hogy a belmissziói munka olyan koncepciója, mely ezt a munkát magának az egyháznak legfontosabb teendőjeként tekinti s lényegében *gyülekezeti munkának* fogja föl, melynek célja „személyes és intézményes eszközökkel odahatni, hogy egyházunk mindenik tagjában az öntudatos keresztyén jellem kialakuljon, a gyülekezeti közösség érzése, s az egyházért való munka és felelősség gondolata megszilárdittassék“, a kivitelben ma még nagy nehézségbe ütközik, mert míg egyfelől a tevékenység személyes, önkénytes, szabad, odaadó evan-

géliumi jellege, mint minden lelki munka alapföltétele, épségben kell hogy maradjon, másfelől épen a személyes energiák szervezése, egységes irányítása és az egyház egyetemes életérdekeibe való beiktatása az a feladat, mely nélkül a cél el nem érhető. Egyházkerületünk, a jelzett szabályzatban, ezt a kettős feladatot úgy óhajtott megoldani, hogy a belmissziói bizottságot az önkénytes munkák támogatására és irányítására, új munkaágak bevezetésére s az egész tevékenység egységes vezetésére *a legfelsőbb fokon, önálló hatáskörrel* állította be és ruházta föl, hogy így a bizottságot is, a munkát is kiemelje az egyházi adminisztráció gépezetéből s biztósítsa számára azt a szabadságot, amely a lelki munka vezetésére szükséges. Viszont a bizottságba beállította a maga hivatalos életének vezetőit is és gondoskodott róla, hogy általános érvényű rendelkezések szüksége esetén az Igazgatótanács a bizottság támogatására lehessen és a munka anyagi szükségzeit elláthassa, időnként jelentések útján tájékoztatva lévén a munka állása és szükségzei felől. Ez alapon indult meg kerületünkben a belmissziói munka egységes szervezése és irányítása, melynek élén a ker. bizottság előadója: dr. Imre Lajos aa végezte s végzi a munka oroszlánrészét.

A bizottság megalakulása és munkába állása után már egy év mulva, amint az a fentebbiek szerint természetes és előre látható is volt, jelentkeztek bizonyos nehézségek a szabad és személyes munkának fegyelmezett egységbe való tömörítése és elkerülhetetlen adminisztrációja körül. Ha azt nem akartuk, hogy a ker. közgyűlés által önálló hatáskörrel fölruházott intéző-bizottság törekvései az egyházi szerevezetben hatástalanul maradjanak, föltétlenül gondoskodnunk kellett arról, hogy a bizottság tervei, intézkedései, az egyház hivatalosai részére sankciót kapjanak a főhatósági intézkedés által. Így, már az egyh. ker. belmissziói előadó 1924. évi jelentése kapcsán intézkednie kellett Igazgatótanácsunknak az egyh. megyei belmissziói előadók megválasztása felől s utasítania kellett az egyházi hatóságokat a bizottság munkájának támogatására és intézkedései végrehajtására. Emellett föltétlenül szükségessé vált egy hivatalos kapcsolat létesítése az intéző-bizottság és az Igazgatótanács között, hogy a bizottság főhatósági intézkedést igénylő fölterjesztései és évi jelentései, valamint a munka anyagi szükségletei felől az Igazgatótanács saját közege útján tájékozódhassék s a rendkívül fontos munkának állandó referense legyen az Igazgatótanácsban is. Mivel ezt a szerepet az ehker. belmissziói előadó a kerülettől nyert mandátumával összeférhetetlennek tartotta, hosszas fontolgatás után az Igazgatótanács végre 1926. őszén megszervezte IV. ügyosztályát, melynek előadója a belmissziói ügyek igazgatótanácsai referense lett, míg az ehker. belmissziói előadó, az intézőbizottság javaslatára, az Igazgatótanácsnak tanácskozó tagjául hivatott be. Így reméltük megóvni e munka kettős nagy érdekét: autonóm szabadságát és hivatalos támogatását. Hogy ez utóbbira mennyire szükség van, azt magának a ker. belmissziói előadónak jelentései igazolják.

Az Igazgatótanácsnak a belmissziói munka támogatását célzó intézkedéséből meg kell még említenem, hogy hozzájárult Pilder Máriának 1924. szept. 1-től a kerületben folyó női belmissziói

munkák beindítása és felügyelete céljából belm. utazó titkárrá való kinevezéséhez, valamint Nagy Ottó s. lelkésznek az 1926—27. tanévre a középiskolai fiúifjúság körében végzendő munkákra utazótitkárrá való kinevezéséhez. Ezenkívül évről-évre gondoskodott a belmissziói költségvetés fedezéséről.

Amint a belmissziói munka szervezett folytatása megindult, szüksége mutatkozott a belmissziói munkások képzése, képesítése és alkalmazása kérdése rendezésének is. Az intézőbizottság erre vonatkozólag elkészített szabályzatát az Igazgatótanács 1926. szept. 19-iki ülésében hagyta jóvá s a Ref. Szemle szept. 24-iki számában kihirdetve, életbeléptette. Azóta ennek alapján történik a belm. munkások képzése, képesítése és alkalmazása.

Magára a belmissziói munkára vonatkozólag, részben a belm. előadó jelentései, részben saját tapasztalataim alapján jelenthetem, hogy a vasárnapi iskolai munka évről-évre fokozódó haladást mutat. Egyházkerületünk a vas. isk. tanítók számára kiadta vezérfonalul Fankhauser Vasárnapi Iskolai Tanítások című művének három kötetét, a másik hármát pedig most rendezti sajtó alá, ezzel teljes lesz a mű, mely kiváló segítségére lesz a vezetőknek. Ezenkívül Az Út című folyóirat cikkeivel és állandó vas. isk. mellékletével segíti és irányítja ezt a nagy remény nyel kecsegtető munkát. Legutóbb 145 vas. iskola van nyilvántartva kerületünkben, legtöbb, 28 a máriói egyházmegyében. A résztvevő gyermekek számát 5000-re lehet tenni. 62 vas. isk. tanító 26 iskolában világi munkás, akik tanfolyamokon nyerték kiképzésüket, ezenkívül néhány kollégiumban felsőbb osztályos diákok, a kolozsváriban pedig teologusok vezetik e munkát. A többi vas. iskolát lelkészek és tanítók vezetik. A vasárnapi iskolák 6600 leit adtak össze a munka céljaira. Vas. iskoláink képviselve vannak a Vas. Isk. Szövetségben s ezen át a V. I. Világszövetségben is, melynek lelki és anyagi áldásait élvezték már eddig is.

A fiú-ifjúság körében 8 középiskolai, 3 falusi és 3 inasbibliakör működik, 5 más falusi egyesület pedig nem bibliaköri szervezettel. A bibliaköri munkában összesen 647 fiú vesz részt, közülük mintegy 120 az állandóan dolgozó tag. A munka mélyítésében és a fiú-ifjúság testvéri közösségének kiépítésében nagy szolgálatot tettek a belm. előadó által vezetett téli és nyári diákkonferenciák (Kolozsvár, Nagyvárad, Marosvécs, Magyaró, Sáromberke), melyeknek áldott hatásaiban egyházunk jobb jövőjének csirái rejlenek. Az iparos- és kereskedő-tanoncok vallástanítását Kolozsvárt a teologusok és s. lelkészek végzik, az áll. hatóságok elismerésreméltó támogatása mellett.

Az ifjúsági munka vezérkönyve gyanánt kiadtuk dr. Imre Lajosnak „A vezető könyve” című művét, melyben teljesen ki van dolgozva a munka azon típusa, mely a mi viszonyaink között egyedül megfelelő és lehetséges.

Itt említem meg azt a munkát, mely főleg teologus ifjúságunk körében és által folyik. Az 1927. januárjában tartott teologus-konferencia nagyban segítette ifjainkat hivatásuk és jövőjük munká-

juk öntudatának elmélyítésében, az Ifj. Ker. Egyesület pedig a bibliakörökkel való kapcsolat fenntartásában, egyetlen ifj. lapunk, az Ifjú Erdély kiadásával, a teológián bibliakörök fenntartásával, az egyetemi hallgatók közt sikeresen megindított munkájával, a szénior-osztály megszervezésével, a vakok közt végzett nevelő és tanító munkával, a kolozsvári egyházközségnek vall. estélyek tartása általi támogatásával ma a legaktívabb tagozata a belm. munkának.

A presbiterek öntudatos református hitre és tevékeny egyházi munkára való nevelése a presbiteri konferenciákon folyik. Néhány évvel ezelőtt adta ki Az Út iratterjesztése „A ref. presbiter kiskátéja“ című füzetet, mely közel tízezer példányban fogyott el és nagy mértékben segítette elő a presbiterek lelki ébredését és felelősségérzésének megszilárdulását. A presbiteri konferenciák eleinte nagy számban és buzgalommal tartottak, utóbb ellanyhulás mutatkozott ezen a téren, aminek nyilvánvaló oka az, hogy a konferenciák nyomán nem indult gyakorlati munka a gyülekezetekben.

A lelkészek és tanítók pásztorációját az egyházmegegyenként, vidékenként és végre az egész kerületre kiterjedőleg tartott lelkészi és tanítói-konferenciák végezték, áldott hatásokkal. Ki kell emelnem közülök az 1925. szeptemberében tartott marosvásárhelyi belmissziói kurzust, lelkészi konferenciát és ref. nagygyűlést s az 1926. szeptemberében tartott nagyenyedi református nagyhetet, melyek nemcsak a legkiválóbb előadók munkája s a résztvevő lelkészek és tanítók nagy száma és élénk közreműködése által nyertek fontosságot, hanem, főleg az utóbbi, azáltal is, hogy a vendéglátó egyház és vidéke reformátusainak ezreit mozdította meg, ébresztette öntudatra és építette lelki kincsekben. Ezek az első próbálkozások, a kezdet nehézségei és szükségképeni gyarlóságai mellett is kétségtelenné tették, hogy egyházkerületünk gócpontjaiban évenként megrendezendő ilyen nagy református találkozások, melyeken lelkészi, tanári és világi munkásaink legkiválóbbjai nyilatkoznak meg és szolgálnak, a legáldottabb módok és alkalmak arra, hogy anyaszentegyházunk valóban az öntudatos református egyháztagok élő hit- és szeretetközösségévé alakuljon át s így képessé váljék önmagát megtartani és jövődjét biztosítani minden körülmények között. Isten segítségével azért évről-évre, remélem, mind megfelelőbb módon és mind fokozódóbb áldásokkal igyekezni fogok a református nagyhét megtartására. A felsorolt belm. munkák irányításában, vezetésében látogatásaival, levelezéseivel, folytonos támogatásával és személyes részvételével dr. Imre Lajos belm. előadó olyan munkát végzett, melyért őt egész egyházkerületünk hálás köszönete és elismerés illeti meg.

A női belm. munkát Pilder Mária utazótitkár vezette s ez a munka szintén többágú volt. A papnék között eddig 3 egyházmegegyében (sepsi, orbai, marosi) folyt rendszeres munka személyes keresztyén életük elmélyítése és gyülekezeti hivatásuk öntudatosítása terén. A marosi egyházmegegyében a tanítónőkkel is volt külön konferencia. A leánydiákszövetségi munka Kolozsvár, Brássó, Enyed, Marosvásárhely központokban igen áldott

eredményekkel folyik. Tagjai már mind önálló munkásai a belm-nak, mint vas. isk. és bibliaköri vezetők.

A leánybiblikörök száma 21, ezek egy közös református női ideál érdekében szövetséget alkotnak, munkájuk a testi, értelmi, lelki és gyakorlati keresztyén női önnevelés négyes irányában folyik.

Az útzó titkár 1924-től kezdve 28 konferenciát, 4 leánydiák-szöv. konferenciát, 4 leánynapot tartott, 45 ízben látogatott iskolákat és 51 gyülekezetben tartott evangelizáló órát nők számára. Az Úr kegyelme hozza meg a hű munka gazdag aratását!

A kolozsvári gyülekezetben már két évvel ezelőtt felmerült egy református nőszövetség megalkotásának gondolata. Erre való előkészületül az aktív szeretetmunkában résztvenni óhajtó nők bibliakörbe tömörültek, melyet a teol. tanárok vezettek. Ez év tavaszán aztán megalkotta egy előkészítő bizottság a kolozsvári református nőszövetség ügyrendjét, melyet az Igazgatótanács is jóváhagyott s ez alapon most folynak a szövetség szervezési munkálatai. Közben több, már régebben működő vidéki női egyesületünk fejezte ki azt az óhaját, hogy létesítsék egy, az egész egyházkerületre kiterjedő református nőszövetség, egyházközségi, megyei és kerületi tagozatokkal, melynek az eddig már létező egyesületek is egyházközségi tagozatai lennének s amely szövetség irányítaná, egyesítené, fölfokozná és meg is védné az eddig szétszort munkát és tagokat. Kétségtelen, hogy ennek ideje elérkezett. Kell, hogy egész egyházkerületünkben tömörüljenek azok az öntudatos református nők, akik aktív munkát akarnak végezni egyházunkért. Ennek a nagy érdeknek megvalósítására legmegfelelőbb módnak mutatkozik az egyházi törvény revíziója alkalmából a nőszövetség intézményes beiktatása a zsinati törvénybe. Azt hiszem, ennek közelebbről elérkezik az alkalma a zsinat összehívásával. Addig is örömmel jelenthetem, hogy a kult. miniszter úr a szövetség szabad működésének biztosítását az egységes alapszabály alapján minden gyülekezetben megígérté.

Már püspöki székfoglalóm alkalmával bátor voltam jelezni, hogy mennyire fontosnak tartom egy olyan központi iratterjesztés létesítését, mely az egyház minden fokozatú munkásának és híveinek szellemi és lelki szükségleteit kielégítheti. Örömmel jelentem, hogy egy ilyen központi iratterjesztés megszervezése már megtörtént. Igazgatótanácsunk, előterjesztésemre, a múlt év augusztus havában tartott ülésén mondotta ki annak létesítését. Megszervezését és beindítását, valamint vezetését dr. Darkó Ákos előadó aa-val végeztük. Az egyházkerület e célra szolgáló anyagi erejét, eddigi egyes kiadványainak kezelését egyesítve s átvéve Az Út iratterjesztésének egész raktárát, 1926. szeptember havában megindítottuk az iratterjesztés nagyjelentőségű munkáját. Természetesen az eltelt tíz hónap a kezdet nehézségei szerint bírálendő el s nem szabad elfelejteni, hogy legnagyobbbrészt a raktár létesítésével vállalt terhek kifizetése képezte első feladatunkat, azért nagyobb program megvalósításába és újabb kiadványok kibocsátásába még nem kezdhettünk. Az eredmény így is nagyon biztató és örvendetes. F. évi június 1-i zárlatunk szerint a fennállott

423.635 L teherrel szemben iratterjesztésünk 3,269.805 L értéket képviselt. Tíz hónap alatt 27.827 drb könyvet és füzetet terjesztettünk, közte 2135 drb bibliát és 7409 drb énekeskönyvet. Kiadtuk Molnár Albert beszédeinek II. kiadását, a Nagyenyedi ref. nagyhét emlékkönyvét, Imre Lajos: A vezető könyve c. művét és a konfirmációi kátét. A Vas. Isk. Tanítások második, hármas kötete most van sajtó alatt. Ezenkívül képeket, nyomtatványokat is adtunk ki. Mihelyt teljes aktivitásunkat megnyerhejük, új kiadványsorozatokat fogunk indítani, legfőképen a nép számára, s főleg a református hittudat ápolása és megerősítése érdekében. Szabadjon e helyről is kérnem összes lelkésztestvéreimet és mindenkit, akinek egyházunk drága, hogy ezt a nagyjelentőségű és szép biztatással induló munkánkat minden erejével támogassa. Célunk az, amit szerény lehetőségek közt már meg is kezdettünk, hogy nagyon olcsó, sőt ingyenes iratterjesztéssel is segítségére siethessünk testvéreinknek, ott, ahol a szegénység is növeli a veszélyt, mely hitüket, esetleg nyelvüket is fenyegeti. —

Nem szabad elhallgatnom, hogy a belmissziói munka mezején a sok szép kezdet és zsendülő vetés fölött felhők is boronganak. Sok az aratni való és kevés az arató! Itt-ott a közöny fagya dermedt, néhol megnemértés, sőt ellenséges indulat viharfelhői gyülekeznek. Lelkészeink még sok helyt nem akarják megérteni, hogy többé nem hivatalnokok, hanem pásztorok kell hogy legyenek. Vannak iskoláink, ahol idegenkedés, bizalmatlanság, akadályozás fogadja a munkát és annak előmunkásait. Még távolról sem vált általánossá az a lelkület egyházunk hivatalosaiban, mely ezeket a munkákat az egyház igazi, voltaképeni missziójának látja és egész szívével odaadja magát nekik.

Kénytelen vagyok példát idézni, hogy a főt. kgy. lássa és méltóképpen elítélhesse azokat a sajnálatos eltévelyedéseket, melyek egyes lelkészeinknél kirívólag jelentkeznek. Csak egy belm. jelentésből, a küüllői eh. egyik lelkészének nyilatkozatait mutatom be. Kérdés: Hány megrögzött alkoholistá van a községben? Felelet: A községi koresmáros tudná megmondani, ha ugyan megmondaná. K.: Hány korfirmált egyháztag van? F.: A 15 éven felüliek mind megvannak konfirmálva. K.: Hányan jártak átlag templomba? F.: Nem olyan könnyű megszámolni. K.: Hány családról tudja, hogy tart rendszeren családi istentiszteletet? F.: Errefelé csak a baptisták tartanak ilyent. K.: Foglalkozott-e a presbiterium pásztori kérdésekkel, hány esetben? F.: Határ-, szőlő- és csördapásztorfogadáskor. K.: A lelkész szokott-e csendes órát tartani. Mikor? F.: Mikor nem zaklatnak kellemetlen rendeletekkel. K.: Olvassa-e magánépülésre a bibliát? Milyen gyakran? F.: Mikor muszáj. K.: Van-e iratterjesztése? F.: Kereskedéssel egyáltalán nem foglalkozom. A lelkész észrevételei: A belm. munka áthághatatlan akadályokba ütközik. A családfenntartás gondjával küzdő papságnak erre nincs ideje. A lelki táplálék, amiben vasárnap d. e. és d. u. az istentisztelet alkalmával részesül, a mi népünket teljesen kielégíti, a templomon kívüli bibliázásokat pedig, — épen konzervatívizmusánál fogva — csak demagógiának tekintti és megveti. Ha az ehker. vezetősége nem indig „a még föl nem tárt területeket és a ki nem ak-

názott forrásokot“ igyekszik üzembe hozni ... nem volna kénytelen az ugyis eleget nélkülözött, agyon gyötört ref. papságot a felebbi képtelen kívánságok végrehajtásával kínozni.

Ime, főt. Közgyűlés! És sajnós, nem az egyetlen eset!

Jaj nekünk, ha ezt a hangot el nem némitjuk és megtűrjük magunk között! Ezt a hangot, amely a cinizmusnak, a tétlenségnek, nemtörődomségnek, felelőtlenségnek, bérc lelkiületnek a hangja.

Jaj nekünk, ha az ehm. hatóságok meg nem tudják torolni és lehetetlenné nem tudják tenni az ehez hasonló jelenségeket!

Legyen égető szégyenünk, ami ne hagyjon nyugodni addig, amíg az áldozat tüzével ki nem égetjük a testünkéből, lelkünkéből!

A belmisszió valamikor azért indult meg, mert úgy látta, hogy az egyház a maga munkásai által képtelen a rábizott lelkeket megtartani. A mi belmisszióink pedig annak a felismerésnek jegyében indult meg, hogy csak az egyház képes megtartani őket, ha munkásai és tagjai valóban teljesek lesznek azzal a lélekkel, amelyet az evangélium lehell. És ez a mi egyházunk, a mi népünk életének és halálának döntő kérdése. Az Urísten előtti felelősség szent tudatában kérek mindenkit, akit illet, hogy álljon munkába a lelkek megmentéséért és ne akadályozza, hanem támogassa teljes erejéből azokat, akik dolgozni akarnak a Krisztus királyságáért ebben az egyházban. Legyen szégyen és ítélet a morgolódás, a közöny, az akdékoskodás, a tunyaság közöttünk és ne találja helyét köztünk az, aki efélékkel kérkedik. Nem érünk rá az okvetetlenkedésre, mert veszélyben van a ránkbizott nép lelke. Dolgozni, dolgozni, amíg nappal vagyon! Ez az egyetlen lehetőség és kötelesség.

Külföldi hittestvéreinkkel való kapcsolataink.

Külföldi hittestvéreinkkel való kapcsolatainkról a múlt, 1926. évi júniusi közgyűlés elé részletes jelentés terjesztetett, az utóbbi négy évre vonatkozóan s az a közgyűlés jegyzőkönyvében olvasható. Az azóta történt dolgokról csak röviden emlékezhetem meg. Kik üdöttjeink vettek részt 1926. aug. 26—29-én Ugron István ehker. főgondnok aa Bernben, a stockholmi konferencia végrehajtó-bizottságának konferenciáján, 1926. szept. 14—18-án dr. Imre Lajos teol. prof. aa Genfben, a Presb. Világszövetség keleti tagozatának gyűlésén, 1927. május 24.—jun. 1-én Maksay Albert teol. tanár aa a skót egyesült szabad egyház, a skót államegyház és a skót szabad egyház közgyűlésein. Meghívást kaptunk a Presb. Világszövetség budapesti konferenciájára, ez év szept. 3—13. napjaira, melyen remélhetőleg nagyobb számú küldöttünk jelenhetik meg. Külföldi testvéreink közül ez évben meglátogattott: R. Allier úr, a párisi teológia dékánja. Mindezeket a találkozásokat fölhasználtuk arra, hogy külföldi testvéreinkkel megismertessük egyházunk múltját, helyzetét, munkáit, eszményeit s szorosabbra fonjuk a hit- és szeretetközösség kötelékeit a nagy távolságon át is. Meg kell említenem dr. A. Keller úrnak, a zürichi segélyközpont vezetőjének lelkes érdeklődését és sokszori segély-

nyújtását egyházunk számára. Valamennyi külföldi testvéregyházzal és főleg az itt járt kiküldöttekkel állandóan fönntartottuk a testvéri levelzést. Örömmel jegyzem föl, hogy a skót egyesült szabad egyház és az angol presbiteriánus egyház közös kiküldöttje, Chisholm F. Róbert lelkész úr 1925. őszétől fogva állandóan közöttünk tartózkodik s missziói munkájával és a teológián végzett tanításával egyaránt kedves és értékes munkatársunk lett. Mindazokat a külföldi testvéreinket és egyházakat, kiknek érdeklődése és testvéri segítsége kíséri sorsunkat, illese leghálásabb köszönetünk. Legtöbbször a tőlük kapott ösztöndíjakon, 1923—24-ben 3, 24—25-ben 8, 25—26-ban 9, 26—27-ben 13 teologus diákunk látogatható külföldi teológiát és egyetemet. Általuk fonódik eleven, jövőbe kiható kapcsolat, melyen át egyházunk a világprotestantizmus és közelebről a világ reformátusságának nagy hitbeli, kulturális és szeretetközösségébe beletagolódhatik s így részesülhet a nagy szolidaritás és a nagy perspektívák áldásaiban. Mivelhogy ráknézve ez az egyik legfőbb útja annak, hogy egyházunk az elzárkózottságban el ne száradjon, azért e kötelekek mindig fokozódó ápolása továbbra is, egyik főgondunk kell hogy maradjon.

Igazgatótanács.

Az Igazgatótanács munkásságáról részletes jelentés számol be a főt. és mélt. közgyűlésnek. A magam részéről csak néhány mozzanatra óhajtom fölhívni nb. figyelmüket.

Az egyh. ker. közgyűlés által adott fölhatalmazás alapján befejezést nyert az Igazgatótanács munkájának ügyosztályokba való csoportosítása. Jelenleg öt ilyen ügyosztály működik, ú. m. a közigazgatási, jogügyi, tanügyi, missziói és gazdasági. A hatodik, a nyugdíjintézeti u. i. nem tekinthető szorosan véve az Igazgatótanács saját ügykörének, mivel az a végrehajtó-bizottság vezetése alatt áll. Az ügyosztályok ilyen megszervezésében új az, hogy az elemi- és középisk. ügyek egyesítették a III. ügyosztályban, a IV. missziói ügyosztály pedig a múlt év aug. 19-iki Igazgatótanács által szerveztetett olyképen, hogy az intézi, mint kapcsoló szerv, az Igazgatótanács és az ehker. belm. bizottság között a belmissió ügyeit, továbbá adminisztrálja a külföldi hittestvérekkel való kapcsolatainkat és vezeti a központi iratterjesztést. Ez ügyosztály élén, jelenleg még nem végleges minőségben, dr. Darkó Akos előadó aa áll, aki eddigi kiváló működésével rátermettségeinek elismeréseméltó bizonyítékát adta.

A tanügyi és gazdasági ügyosztályok most már megkapták állandó előadóikat dr. Illés Gyula és Mester Mihály aai személyében, kiket több évi odaadó munkájuk után Igazgatótanácsunk az említett ügyosztályok előadóiul véglegesen megválasztott. Eddigi működésük alapján biztos vagyok felőle, hogy bennük egyházkerületünk kitűnő munkásokat nyert s most, hogy teljes erejüket fordíthatják a központi adminisztráció munkájára, teljes reménységgel vagyunk az általuk képviselt nagy és életbevágó érdekek eredményes szolgálata iránt. A magam részéről külön is bizonyosságot tehetek arról, hogy felelősségteljes munkáimban eddig is hűsé-

ges és odáadó segítőtársaim voltak. Isten áldása legyen további életükön és működésükön.

Az Igazgatótanács többi tisztviselői, nem csekély nehézségek között, a régi szorgalommal és hűséggel igyekeztek a hatalmasan fölszaporodott munkát végezni. Az ehker. közgyűlés határozata alapján 1924. január 1-től kezdve dr. Sárkány Lajos igazgatótanácsos aa, mint elnökhelyettes, vezette a folyó ügyeket. Még közbejött betegeskedése alatt is, miből az Isten kegyelme őt nagy örömnökre, olyan csodálatos mértékben megszabadította, mindig megtalálta a módját a ráruházott kötelességek teljesítésének. Minthogy elnökhelyettesi működésével személyszerint az én terheimen könnyített, e helyen is köszönetet mondok neki értékes támogatásáért. Bizony, sok kötelességszerű utazásom és a kerület jövőjével összefüggő nagy ügyekben való folytonos elfoglaltságom közben a mindennapi adminisztráció vezetését nem is lettem volna képes végezni egyedül, s így az ő segítsége számomra nélkülözhetetlenné vált. Még így is elég sok elnöki teendőm maradt az összes ülési darabok, valamint az összes személyi és fontosabb anyagi ügyek intézésével. Mindezekről, a tisztviselőkkel együtt állván a felelősség alatt, nem az én hivatásom kritikát mondani, esetleges gyarlóságainkat, jóakarató igyekvésünket a főt. közgyűlés megértő jóindulatába ajánlom. Nem akarok titkot csinálni belőle, az Igazgatótanács jelentése részletesen is kitér reá, hogy a központi adminisztráció munkájával szemben, mint mindig, úgy mostanság is voltak kifogások s ezzel kapcsolatosan reformjavaslatok az Igazgatótanács szervezetének átalakítására nézve. Bár bizonyos, hogy az Igazgatótanács, szerepénél fogva, semmiféle szervezet mellett, soha sem fogja egészen elkerülhetni a kifogásokat s némileg az is a hivatásához tartozik, hogy a panaszok számára egy állandó fölfogó és levezető legyen, mégis, tőlem áll legtávolabb, hogy el ne ismerjem annak lehetőségét, hogy jobb- és megfelelőbb szervezete is lehetséges, mint a mai. De ennek megfontolása és esetleges keresztülvitele, meggyőződésem szerint, csak a zsinati törvények revíziója rendjén, vagy annak következményeképp lehetséges, mivel a romániai egyetemes egyház megalakulása szükségképpen magával hozza a kormányzati kérdések revízióját is. Úgy látom azonban, hogy ennek ideje már közel van s így nemsokára lehetségessé válik a kérdés rendezése, egyházunk mai helyzetének megfelelő módon.

E mód egyik formája mindenesetre az adminisztráció bizonyos fokú decentralizálása kell, hogy legyen. Az egyházmegyéknek kell felelős módon nagyobb részt kapniok belőle. Hiszen az a tény, hogy az Igazgatótanács évi ügyforgalmának átlagszáma az elmúlt négy év alatt mindig felülhaladta a tízezret s a fontosabb ügyek számára is 32 ülést kellett tartania, melyek mindenike átlag négy-négy órát tartott, az előkészítő értekezleteken felül, s mindezekben nincs benne az egyházi bíróságok és a püspöki iroda ügyforgalma, mutatja, hogy a munka egészségtelenül torlódott föl a központba s a felelősség is egyoldaluan nőtt föl a központ vállára. Mindezt főképpen az eltelt utolsó kilenc esztendő rendkívüli körülményei hozták magukkal s az esetleges reformnak is számolnia

kell majd a fennforgó vagy várható körülményekkel. Hiszem, hogy Isten segedelmével megfogja találni egyházunk a neki megfelelő életformákat ezután is. Fő, hogy mindenenek a felelősség és szeretet Lelke hasson át és vezessen ebben is.

Reformok.

Még csak néhány olyan kérdést akarok érinteni, melyekre vonatkozólag javaslatok kerülnek döntésre a főt. és mélt. közgyűlés színe előtt. Az egyik ezek közül -- a lelkész képzés és képe s íté s re. vonatkozó tervezet. Nem szándékszom a munkálatot ismertetni, hiszen hetekkel ezelőtt megküldöttük azt a közgyűlés tagjainak. Csak arra akarom föl hívni a határozat meghozatala előtt nb. figyelmüket, hogy e tervezet hosszú évek óta húzódo, rendkívül fontos létkérdésünket óhajtja megoldani, a lehetséges módon. A munkálát bizonyára nem tökéletes és részleteiben lehetnek fogyatkozások. Azonban kötelességem felemlíteni, hogy hónapok nehéz munkájának eredménye, melyet az Igazgatótanács által kiküldött bizottságnak első sorban teol. tanár-tagjával készítettünk elő a döntésre. Eltekintve részleteitől, a munkálát arra törekedett, hogy az évekkel ezelőtt, az élet parancsa folytán fölvetett reformkérdés megoldásában lehetőleg kielégítést nyerjen minden olyan komoly kívánság, amely testületek, hatóságok vagy egyesek részéről erre vonatkozólag idáig fölmerült. Elöttem ebben a pillanatban az a lelkiület és az a szellem a fontos, mely benne megnyilatkozni törekszik. Ezt akarom pár vonással fölmutatni, hogy a döntésre hivatott atyák lelkiismeretét ezzel is fokozottan irányítsam rá a dolog nagy és szent jelentőségére. Ez pedig röviden abban áll, hogy a legmagasztosabb emberi hivatásra készülő lelkeket a legkomolyabb és legszigorubb mérték alá óhajtjuk állítani, azonban a szeretet Lelkének világosságában. A tanulmányi kérdésekben az a törekvés igyekszik kifejeződni, hogy jövődől elkipásztoraink az Ige, a Kijelentés alapos ismerete, mély elsajátítása és abszolút hatalma alatt ö n t u d a t o s l e l k i v e z é r e i legyenek református gyülekezeteinknek. Ezt domborítja ki az intézetbe lépő ifjak fogadástétele (90. §.), ezt szolgálja a szigorú szelekció életbeléptetése (80. §.), a tanintézeti fegyelem megszorítása (95—104. §.), a külföldi tanulmányozás ellenőrzése (133—138. §.), s az eddigi szabályzat lege szebezhetőbb, mért legtöbb visszaélésre okot adó pontjának, a kollokviumi szabályzatnak radikális megváltoztatása (142—147. §§.), mely végre érvényesíthető eszközt ad a tanárok kezébe a tanulmányok komoly számbavételére és a hanyagság, vagy felületesség megakadályozására. Ez a cél magyarázza, hogy az I. éves növendékek tanulmányait, anélkül, hogy az egész tanfolyam egységes menetéből kiszakítottuk volna, a magasabb tudományosság és az élethivatás mélyebb fölfogására való előkészítésül állítottuk be, megalapozásául a református elkipásztor történeti és hitbéli öntudatának. (139. s köv. §§.). Csak természetes, hogy ilyen célkitűzés mellett meg kellett szigorítanunk, illetve az egyházunk méltóságának és léteérdekének megfelelővé kellett tennünk azokat a feltételeket, melyek mellett más egyházból

hozzánk átjönni óhajtó lelkészeket református lelkésszé képesíthetünk. (189—194. §§.). Itt az ideje, hogy végét vessünk annak a lehetetlen és szégyenletes állapotnak, hogy valaki utolsó miséje után két héttel, egy formális vizsgácska makogásaival minden további nélkül református lelkész lehessen, és pedig úgy, hogy nemcsak elméleti készsége, hanem igazi indokai tekintetében is a kellő bizonyosság hiányában döntsünk átminősítése felől. Az elvi képtelenség mellett szomorú tapasztalatok is kényszerítenek erre, melyeket a nagyon ritka kivételek csak kirívóbbá tesznek. Megvagyok győződve, hogy az igazi lelki rugók érvényesülésének tervezetünk megadja a lehetőséget, de a könnyű és nem kívánatos átnyergelések elől a kengyelt, igen helyesen, elkapja. Mert ahhoz, hogy valaki református lekipásztor lehessen, komoly, küzdelmes, időt és odaadást igénylő lelki átalakulásra van szükség. Anyaszentegyházunk, a mi gondolatunk szerint, nekünk olyan szent és drága, hogy tőlünk telhetőleg meg kell válogatnunk azokat, akiket szolgálatának isteni kitüntetéséhez juttatunk.

Tervezetünk tanulmányi részét kiegészíti a nevelési-rész. Alapgondolatunk éppen az, hogy a növendékek vezetése, számbavétele, minősítése ne csak tanulásbeli, hanem lelki és erkölcsi minőségük alapján is történjék. Szabályzatunk a növendékek intézeti életében a hitbéli, lelki és tanulmányi elmélyítést egymással összhangban és kapcsolatban akarja biztosítani. Célja, hogy testvéri munkaközösséget létesítsen, mely az intézeten kívül is kötelezi és támogatja az ifjakat. Az ezekben érvényesülő eszményt az öntudatos lekipásztorról kiterjeszti a tervezet néhány, nagyon fontos, de eddig rendezetlen kérdés megoldására is. Rendszeres, megbízható, komoly formát-akar adni a *lévitaképzésnek* is, mely eddig, igaz, hogy a szükség kényszere alatt, igazán nem volt kielégítő, hogy amennyiben egyházunknak szüksége lesz a jövőben is leviták alkalmazására, olyan munkások álljanak rendelkezésre, akik a maguk munkaköréhez képest szintén öntudatos református lelki vezetők legyenek. Egy élénken érzett szellemi szükségből kifolyólag óhajtottuk megnyitni a lehetőségét annak is, hogy középiskolai tanáraink lelkészi képesítést szerezhessenek s egy távoli nagy cél érdekében körvonaláztuk egy olyan református tanárképzés módját, mely által egykor összes tanáraink lelkészi jellegű és képzettségű nevelők legyenek. Megvagyunk u. i. győződve afelől, hogy iskoláink ezáltal lehetnek és lesznek igazán csak azzá, amivé őket törvényünk deklarálja: „mindenestől az egyház testébe tartozó“ önfentartási intézményeinkké.

Ime, főt. közgyűlés, ez a lelkület, ezek a célok vezették a tervezet készítőit, ezekkel azonosította magát Igazgatótanácsunk, mikor azt általánosságban elfogadva, a főt. közgyűlés elé terjeszti s én arra kérem szeretett testvéreimet, hogy ennek a lelkületnek és célnak mérlegelésével, ugyanazon lelkülettől áthatva döntsenek ebben a nagy kérdésben.

A kérdések egy másik csoportja, amelyet szintén minden részletezés nélkül említék meg, azokkal a javaslatokkal áll összefüggésben, melyek a nyugdíjintézettel, az önsegélyezéssel és a beteg-

segélyezéssel foglalkoznak. Ezeket, mint egyes javaslatokat, a főt. közgyűlés el fogja bírálni, bölcs belátása szerint. Az én kötelességem itt az, hogy ezekkel kapcsolatban, de a fölvetett módozatoktól függetlenül fölhívjam a figyelmet e kérdések mögött álló nagy és immár mellőzhetetlen szükségletre: az egyház munkásainak, lelkészeknek, tanároknak és tanítóknak szociális öntudatára. Egyházunk a maga egészében csak akkor lesz képes átalakulni igazi szeretetközösséggé, ha előbb hivatásos munkásai a maguk körében és egymással való kapcsolatukban testvéri szeretetközösséggé lesznek. Nem is lehet várni és remélni, hogy egyházunk híveiben az egymásért viselt kálvinista felelősség és segítő szeretet lelke fölébredjen, amíg hivatásos munkásai egymás iránt nem éreznek föltétlen felelősséget és egymást támogatni kész szeretetet. Az említett konkrét kérdések fölvetésével kapcsolatban azonban nem egy meggondolásrakészítő és szomorú nyilatkozatot kaptunk, amelyek azt bizonyítják, hogy nemcsak ez a lelkület fejletlen még testületeinkben, de még az a belátás és okosság is hiányzik sokszor, amely számot vet a kölcsönös segítség visszaháramló hasznával. Ezeket a kérdéseket azonban nem szabad egymástól elszakítva és csak a legközelebbi és egyéni haszon alapján szempontja szerint itélni meg, hanem be kell állítani a szociális öntudat tág és mély horizontjába s azt kell mérlegelni, hogy mit jelent erőben, hatásban, példaadásban, áldásban egy olyan egyházi testület, melyet ténykedésében áthatott az egymásért való szent felelősség és segítő szeretet isteni lelke? A hasznosság kérdése csak azután jön, de kétségtelen, hogy a szeretet lelkétől áthatott önszegélyezésnek a haszna is bizonyos és föltétlenül kifizeti magát a pusztá okosság szempontjából is. Mély fájdalom hat át, valahányszor látnom kell, hogy közöttünk még mindig felüti a fejét az a gondolat, hogy ki-ki önmagáért, önmagának él és a többivel nem kell törődnie. Ez nem pásztori lelkület, ez annak a béresnek gondolkozása, akiről Urunk beszél. És nekünk először egymás pásztorainak kell lennünk, hogy híveink önzetlen pásztorai lehessünk. Ez a gondolat szülte azokat az egyes javaslatokat is, melyek arra vonatkoznak, hogy hivatásos munkásaink előre segítsenek egymáson, mielőtt anyagi bajba, betegségbe, munkakép telenségbe esnének, vagy szereteteik halála juttatná őket gyászuk mellett még súlyos gondok közé is. Ennek a testvéri, szociális lelkületnek és öntudatnak munkálásában látom én a magam egyik állandó és legnagyobbak közé tartozó feladatát is s ennek munkálására kérem testvéreim támogatását. Szeretném és kérem, hogy minden ilyen jellegű javaslatot ennek a lelkületnek és öntudatnak fölébresztése és ápolása érdekében méltóztassanak itt is mérlegelni és elbírálni.

A harmadik megjegyzésem azzal a javaslattal kapcsolatos, mely a zsinati képviselők megválasztásának elrendelésére vonatkozik. Közéledünk a romániai református egyház egyetemének megalkotásához. Ennek nem szabad széthúzásra, hanem erőgyarapodásra kell vezetnie. Ez az erő a megalkotandó egyházi törvényben, illetve törvényrevízióban fog kifejezésre jutni. Az erdélyi egyházkerület részéről ennek előkészítését és előmunkálatait

már több, mint egy éve megkezdettük. Most azonban, mikor közgyűlésünk megteszi az első hivatalos lépést a zsinat összehívása iránt, ideje és kötelességem figyelmeztetni minden felelős tényezőt, hogy ezt csakis abban a tudatban szabad tennünk, hogy ennek a zsinatnak református egyházunk jellegét s páratlan hivatását, sajátos misszióját kell majd kifejezésre juttatnia. Tudnunk kell és ebben a tudatban szabad csakis határozoznunk, hogy hitvallási alap és egyházi fegyelem nélkül egyház nincsen és ezek határozott kifejezése és érvényesítése nélkül egyházi törvényről beszélni nem lehet. Kérem azért testvéreimet, hogy ha a közgyűlés méltóztatik a zsinat összehívása és a képviselők megválasztása mellett dönteni, magán- és hivatalos úton, szóval és tollal egyaránt sziveskedjenek a zsinatnak egy olyan közvélemény kialakítása által irányt szabni és támogatást nyújtani, amelynek ereje a leendő egyházi törvényt igazi református törvénné kényszeríti lenni, hogy végre sankciói legyenek reformátusvoltunknak és megszűnjék szenvedő Anyaszentegyházunk az egyházi adót megtagadó presbiteriumok és a kárunkra reverzálisokat adogató egyháztagok tehetetlen prédája lenni.

Hogy végre szabadjon valamit, illő alázattal a magam munkájáról szólnom, be kell vallanom, hogy csak ezeket a fenti javaslatokat tudtam munkatársaimmal e közgyűlésre előkészíteni abból a sok-sok megvalósítandóból, ami előttünk áll. Talán némi mentésül szolgálhat, hogy a rendes adminisztráció, a sok hivatalos utazás és folyton föltornyosuló rendkívüli konkrétumok mellett ezeknek előkészítése is nagy feladatot rótt reám és munkatársaimra, nem is szólva arról, hogy Isten kegyelméből folytonosan igyekeztem a lelkipásztorok legfenségesebb munkáját, az Ige hirdetését is gyakorolni s püspökké választásom óta több mint 250-szer éltem a bizonyágtevés áldott alkalmával egyházkerületünk különböző gyülekezeteiben. Pedig még vannak más nagy szükségletek, mint a kultuszreform, a református kórház, az iskolai vallásitanítás rendezése, az árvagondozás, melyek az iskolaügy állandó problémái mellett szintén sürgősen megvalósítandók. Egy percre sem ejtettem ki őket a lelkemből, a gondjaimból, de mi egy esztendő és mi vagyok én ezekhez képest? Azonban hiszem, Isten által, hogy mind többen, sőt mindnyájan együtt fogunk dolgozni megvalósításukért.

Elöttem egy, egyetlenegy kép lébeg, minden munkámban, még azokban is, amelyek úgy látszik, mintha messze esnének tőle és ezért kritikát váltanak ki a szemlélőkből, s ez az egyetlenegy kép a maga hivatására ébredt, a maga méltóságát megértő, a maga lelki kincseit megbecsülő, a maga lelki önállóságát újjongva élő és mindennél többre becsülő, de alázatosan hívó, szerető és szolgáló öntudatos református Anyaszentegyház. A lelki szabadságnak, az öntudatos igazságnak, a férfias önállóságnak és a tevékeny szeretetnek egyháza, melynek ez a harcoss jelleme az Uristen előtti föltétlen hódolat gyümölcse. Az az én mindennapi imádságom, hogy ennek az egyháznak fiai anynyira egyek legyenek általa és benne, hogy közéjük éket verni,